

๔. จตุตถวรรค¹

๑. วิตกกัสสุต

[๘๐] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุต :-

ตโยเม ภิกขเว อกุสลา วิตกกา. กตเม ตโย? อนนถนถตติปฏิสฺสฺยตโต วิตกโก, ลาก-
สกุการสิโลกปฏิสฺสฺยตโต วิตกโก, ปราณุททยตติปฏิสฺสฺยตโต วิตกโก. อิมะ โข ภิกขเว ตโย อกุสลา
วิตกกาติ. เอตมตถ ภควา อโวจ, ตตถเถตฺ อิติ วุจจติ :

อนนถนถตติสณฺณตโต	ลากสกุการคารโว
สหนนฺที อมจฺเจหิ	อารา สโยชนกฺขยา.
² โยธ ปุตเต ปสฺสุ หิตวา ^๑	วิวาเห สํหฺรานิ จ ^๒
ภพฺโพ โส ตาทิโส ภิกฺขุ	มุจฺจํ สมนฺโพธิมุตตมนฺติ.

อยมปี อตฺถโต วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ปจฺม.

๒. สกุการสุต

[๘๑] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุต :-

ทิกฺขฺจา มยา ภิกฺขเว สตฺตา สกุการเณ อภิกฺขฺตา ปริยาทินฺนจิตฺตา กายสฺส เภทา
ปรมฺมรณา อปายํ ทฺคฺคตฺตี วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปนฺนา.

ทิกฺขฺจา มยา ภิกฺขเว สตฺตา อสกุการเณ อภิกฺขฺตา ปริยาทินฺนจิตฺตา กายสฺส เภทา
ปรมฺมรณา อปายํ ทฺคฺคตฺตี วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปนฺนา.

ทิกฺขฺจา มยา ภิกฺขเว สตฺตา สกุการเณ จ อสกุการเณ จ ตทฺภเยน อภิกฺขฺตา ปริยาทินฺนจิตฺตา
กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทฺคฺคตฺตี วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปนฺนา.

ตํ โข ปฺนํหํ ภิกฺขเว นาถนถสฺส สมนฺสฺส วา พฺรหฺมณฺสฺส วา สุตฺวา วทามิ.

(ทิกฺขฺจา มยา ภิกฺขเว สตฺตา สกุการเณ อภิกฺขฺตา ปริยาทินฺนจิตฺตา กายสฺส เภทา
ปรมฺมรณา อปายํ ทฺคฺคตฺตี วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปนฺนา. ทิกฺขฺจา มยา ภิกฺขเว สตฺตา อสกุการเณ อภิกฺขฺตา
ปริยาทินฺนจิตฺตา กายสฺส เภทา ปรมฺมรณา อปายํ ทฺคฺคตฺตี วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปนฺนา. ทิกฺขฺจา มยา
ภิกฺขเว สตฺตา สกุการเณ จ อสกุการเณ จ ตทฺภเยน อภิกฺขฺตา ปริยาทินฺนจิตฺตา กายสฺส เภทา
ปรมฺมรณา อปายํ ทฺคฺคตฺตี วินิปาตํ นิริยํ อุปฺปนฺนา.)⁴ อปี จ ภิกฺขเว ยเทว เม สามํ ถาตํ สามํ ทิกฺขฺจํ
สามํ วิทิตฺ, ตเทวาทิ⁵ วทามิ.

¹ พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับมหาจุฬายา เล่ม ๒๕

² -^๑ อ.ม. โย จ ปุตตปสฺสุ หิตวา

³ -^๒ ก. วิวาโส สงฺคหฺนานิ จ

⁴ () เอตถนฺตเร อ.ม. ปุณฺณสฺส อโย ปาโจ น ทิสฺสติ

⁵ อ.ม. ตเมวาทิ

ทิฐุจา มยา ภิกขเว สตตะ สกกาเรน อภิวตฺตา ปรียาทินฺนจิตฺตา กายสฺส เภทา
 ปรมมรณา อปายํ ทุคฺคตี วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา.

ทิฐุจา มยา ภิกขเว สตตะ อสกกาเรน อภิวตฺตา ปรียาทินฺนจิตฺตา กายสฺส เภทา
 ปรมมรณา อปายํ ทุคฺคตี วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนา. ทิฐุจา มยา ภิกขเว สตตะ สกกาเรน จ
 อสกกาเรน จ ตฺทุกฺเขน อภิวตฺตา ปรียาทินฺนจิตฺตา กายสฺส เภทา ปรมมรณา อปายํ ทุคฺคตี
 วินิปาตํ นิรยํ อุปปนฺนาติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ยสฺส สกการิยมานสฺส	อสกกาเรน จูภยํ
สมาธิ น วิกมฺปติ	อปปมาทวิหาริโน. ⁶
ตํ ฌายินํ สาทติกํ	สุขุมทิฐุจิวปฺสสํ ⁷
อุปาทานกฺขยารามํ	อาหุ สปฺปริโส อิติตี.
อภมฺปิ อตฺถโต วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ทุตฺติยํ.	

๓. เทวสทฺทสุตฺต

[๘๒] วุตฺตํ เหน้ ภาควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

ตโยเม ภิกขเว เทเวสุ เทวสทฺทา นิจฺจรฺนฺติ สมยา สมยํ อุปาทาย. กตเม ตโย ?

ยสฺมี ภิกขเว สมเย อริยสาวโก เกสมสฺสํ โอิหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเทตฺวา
 อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชาย เจเตติ, ตสฺมี สมเย เทเวสุ เทวสทฺโท นิจฺจรฺติ “เอโส อริยสาวโก
 มาเรณ สทฺธี สงฺคามาย เจเตตี”ติ, อยํ ภิกขเว ปจฺจโม เทเวสุ เทวสทฺโท นิจฺจรฺติ สมยา สมยํ
 อุปาทาย.

ปุณ จ ปรี ภิกขเว ยสฺมี สมเย อริยสาวโก สตฺตณฺนํ โพธิปฺกฺขิยานํ ฌมฺมานํ ภาวนานฺุโยค-
 มนฺุยุตฺโต วิหฺรติ, ตสฺมี ภิกขเว สมเย เทเวสุ เทวสทฺโท นิจฺจรฺติ “เอโส อริยสาวโก มาเรณ สทฺธี
 สงฺคามเตตี”ติ. อยํ ภิกขเว ทฺติโย เทเวสุ เทวสทฺโท นิจฺจรฺติ สมยา สมยํ อุปาทาย.

ปุณ จ ปรี ภิกขเว ยสฺมี สมเย อริยสาวโก อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมฺุตฺตี
 ปญฺญาวิมฺุตฺตี ทิฐุเจว ฌมฺเม สยํ อภินฺุณา สจฺฉิกิตฺวา อุปฺสมปฺชช วิหฺรติ, ตสฺมี สมเย เทเวสุ
 เทวสทฺโท นิจฺจรฺติ “เอโส อริยสาวโก วิชิตฺสงฺคามโม ตเมว สงฺคามสฺสี อภิวิชิย อชฺฌาวสตี”ติ. อยํ
 ภิกขเว ตติโย เทเวสุ เทวสทฺโท นิจฺจรฺติ สมยา สมยํ อุปาทาย. อิเม ไช ภิกขเว ตโย เทเวสุ
 เทวสทฺทา นิจฺจรฺนฺติ สมยา สมยํ อุปาทายาติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ทิสฺวา วิชิตฺสงฺคามํ	สมฺมาสมฺพฺทฺธสาวกํ
เทวตาปี นมสฺสนฺติ	มหนฺตํ วิตฺสารทํ.
นโม เต ปฺริสาชฺฌณฺ	โย ตฺวํ ทฺชชยมชฺฌณฺ
เชตฺวาน มจฺจโน เสนํ	วิโมกฺเขน อนาวรํ.

⁶ ส. อปปมาณวิหาริโน

⁷ ฉ. สุขุมํ ทิฐุจิวปฺสสํ

อติเหตํ นมสฺสนฺติ เทวตา ปตฺตมานสํ
 ตถฺหิ ตสฺส น ปสฺสนฺติ เยน มจฺจวสํ วเซตี.
 อยมฺปิ อตุโถ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สฺสนฺติ. ตติยํ.

๔. ปณฺจปุพฺพนิมิตฺตสฺสฺต

[๘๓] วุตฺตํ เหตํ ภควตา วุตฺตมรหตาตี เม สฺตํ :-

ยทา ภิกฺขเว เทโว เทวกาเย จวณฺณมโห หนฺติ, ปณฺจสฺส ปุพฺพนิมิตฺตานิ ปาตุภวณฺติ “มาลา มิลาณฺติ, วตฺถานิ กิลิฺสฺสนฺติ, กจฺเฉหิ เทสา มุจฺจนฺติ, กาเย ทุพฺพณฺณิยํ โอภกฺมตี, สเก เทโว เทวาสุเน นาภริมตี”ตี. ตเมณํ ภิกฺขเว เทวา “จวณฺณมโห อຍံ เทวปฺตุโต”ตี อิติ วิทิตฺวา ตีหิ วาจาหิ อนุโมทนฺตี^๘ “อิโต โภ สฺคตํ คจฺจ, สฺคตํ คนฺตฺวา สฺสทฺ ฐลาภํ ลภ, สฺสทฺ ฐลาภํ ลภิตฺวา สฺสฺปติญฺจิตฺโ ภวาหิ”ตี.

เอวํ วุตฺเต, อถฺยตโร ภิกฺขุ ภควนฺตํ เอตทโวจ “กิณฺุ ไซ ภาณฺเต เทวานํ สฺคตฺติคฺมนสงฺฆาตํ, กิณฺุ ภาณฺเต เทวานํ สฺสทฺ ฐลาภสงฺฆาตํ, กิ ปน ภาณฺเต เทวานํ สฺสฺปติญฺจิตฺตสงฺฆาตนฺ”ตี.

มนุสฺสสตฺตํ ไซ ภิกฺขเว^๙ เทวานํ สฺคตฺติคฺมนสงฺฆาตํ, ยํ มนุสฺสญฺจิตฺ สฺมาโน ตถาคตฺตปฺปเวทิตฺเต ญมฺมวินเย สทฺธํ ปฏฺฐิภตฺติ. อิทํ ไซ ภิกฺขเว เทวานํ สฺสทฺ ฐลาภสงฺฆาตํ. สา ไซ ปนสฺส สทฺธา นิวิญฺจฺจา หนฺติ มฺลชาตา ปติญฺจิตฺตา ทฬฺหา อสฺหาริยา สมนฺเนน วา พุราหฺมณฺเนน วา เทเวณ วา มาเรณ วา พุรหฺมณา วา เกนจิ วา โลกสฺมี. อิทํ ไซ ภิกฺขเว เทวานํ สฺสฺปติญฺจิตฺตสงฺฆาตนฺติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจตี :

ยทา เทโว เทวกาเย	จวตี อายุสงฺขยา
ตโย สทฺธา นิจฺจรณฺติ	เทวานํ อนุโมทตํ.
อิโต โภ สฺคตํ คจฺจ	มนุสฺसानํ สหพฺยตํ
มนุสฺสญฺจิตฺ สทฺธมฺเม	ลภ สทฺธํ อนุตฺตรํ.
สา เต สทฺธา นิวิญฺจฺสฺส	มฺลชาตา ปติญฺจิตฺตา
ยาวสฺสํ อสฺหิรา	สทฺธมฺเม สฺสฺปเวทิตฺเต.
กายทฺวจฺจริตํ หิตฺวา	วจฺจิทฺตฺตานิ จ
มโนทฺวจฺจริตํ หิตฺวา	ยถฺยญฺจํ โทสฺสญฺหิตํ.
กาเยน กุสฺลํ กตฺวา	วาจาเย กุสฺลํ พหุ
มนสา กุสฺลํ กตฺวา	อปฺปมาณํ นิรฺุปฺตี.
ตโต โอบฺธิกํ ปุณฺณํ	กตฺวา ทาเนน ตํ พหุ

^๘ ฉ.ม. อนุโมทนา

^๙ ฉ.ม. ภิกฺขุ. เอวมฺปริปี

อณฺเฎปี มจฺเจ สทฺธมฺเม	พฺรหฺมจฺริเย นิเวสย. ¹⁰
อิมาย อณฺุภฺมปาย	เทวาทฺ เทวํ ยทา วิทฺฐ
จวณฺฺตํ อณฺุโมเทนฺติ	เอหิ เทว ปฺนปฺนฺนติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภาควตา	อิติ เม สุตฺนฺติ. จตฺตถฺ.

๕. พุชฺชนฺิิตสฺสุตฺต

[๘๘] วุตฺตํ เหนฺตํ ภาควตา วุตฺตมรหฺตาทิ เม สุตฺ :-

ตโยเม ปุคฺคฺลา โลกเก อฺุปฺปชฺชมานา อฺุปฺปชฺชนฺติ พุชฺชนฺิตาย พุชฺชนฺุชฺชาย โลกานฺุภฺมปาย อตฺถาย หิตาย สฺุชฺชาย เทวมณฺุสฺसानํ. กตฺเม ตโย ? อธิ ภิกฺขเว ตถาคโต โลกเก อฺุปฺปชฺชติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรรณสมฺปนฺโน สฺุคฺโต โลกวิทฺฐ อณฺุตฺตโร ปุริสทมฺมสวารถิ สตฺถา เทวมณฺุสฺसानํ พุทฺโธ ภาควา, โส ฐมฺมํ เทเสติ อาทิกฺลฺยาณํ มชฺุแฉกฺลฺยาณํ ปฺริโยสานกฺลฺยาณํ สาทถฺถํ สพฺยณฺุชฺชนํ เกวลปฺริปฺุณฺณํ ปฺริสฺุทฺธํ พฺรหฺมจฺริยํ ปกาเสติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว ปจฺโม ปุคฺคฺโล โลกเก อฺุปฺปชฺชมาโน อฺุปฺปชฺชติ พุชฺชนฺิตาย พุชฺชนฺุชฺชาย โลกานฺุภฺมปาย อตฺถาย หิตาย สฺุชฺชาย เทวมณฺุสฺसानํ.

ปฺน จ ปฺริ ภิกฺขเว ตสฺเสว สตฺถุ สวโก อรหํ โหติ ชีณาสโว วุสิตฺวา กตฺกธฺนึโย อโหิตภาโร อณฺุปฺตตสทฺตโต ปฺริกฺชีณภวสํโยชโน สมฺมทญฺเภา วิมฺุตฺโต, โส ฐมฺมํ เทเสติ อาทิกฺลฺยาณํ มชฺุแฉกฺลฺยาณํ ปฺริโยสานกฺลฺยาณํ สาทถฺถํ สพฺยณฺุชฺชนํ เกวลปฺริปฺุณฺณํ ปฺริสฺุทฺธํ พฺรหฺมจฺริยํ ปกาเสติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว ทฺุติโย ปุคฺคฺโล โลกเก อฺุปฺปชฺชมาโน อฺุปฺปชฺชติ พุชฺชนฺิตาย พุชฺชนฺุชฺชาย โลกานฺุภฺมปาย อตฺถาย หิตาย สฺุชฺชาย เทวมณฺุสฺसानํ.

ปฺน จ ปฺริ ภิกฺขเว ตสฺเสว สตฺถุโน สวโก เสกฺโข โหติ ปาฏิปฺโท พุชฺุสฺสุโต สึลฺวตฺตฺปปฺนฺโน, โสปี ฐมฺมํ เทเสติ อาทิกฺลฺยาณํ มชฺุแฉกฺลฺยาณํ ปฺริโยสานกฺลฺยาณํ สาทถฺถํ สพฺยณฺุชฺชนํ เกวลปฺริปฺุณฺณํ ปฺริสฺุทฺธํ พฺรหฺมจฺริยํ ปกาเสติ. อยมฺปิ ภิกฺขเว ตติโย ปุคฺคฺโล โลกเก อฺุปฺปชฺชมาโน อฺุปฺปชฺชติ พุชฺชนฺิตาย พุชฺชนฺุชฺชาย โลกานฺุภฺมปาย อตฺถาย หิตาย สฺุชฺชาย เทวมณฺุสฺसानํ. อิมเ โข ภิกฺขเว ตโย ปุคฺคฺลา โลกเก อฺุปฺปชฺชมานา อฺุปฺปชฺชนฺติ พุชฺชนฺิตาย พุชฺชนฺุชฺชาย โลกานฺุภฺมปาย อตฺถาย หิตาย สฺุชฺชาย เทวมณฺุสฺसानนฺติ. เอตมฺตถฺถํ ภาควา อโวจ, ตตฺถถฺถํ อิติ วุจฺจติ :

สตฺถา หิ โลกเก ปจฺโม มเหสึ
 ตสฺสนวโย สวโก ภาวิตตฺโต
 อถาปโร ปาฏิปฺโทปี เสกฺโข
 พุชฺุสฺสุโต สึลฺวตฺตฺปปฺนฺโน.
 เอเต ตโย เทวมณฺุสฺสเสฎฺฐจา
 ปภงฺกรา ฐมฺมมฺุทฺริยนฺตา¹¹

¹⁰ ส. นิเวสเย

¹¹ อ.ม. ฐมฺมมฺุทฺริยนฺตา

อปาปรนุติ อมตสฺส ทวาริ
 โยคา ปโมจฺนติ¹² พุชฺชนิ เต.
 เย สตฺถวาเหน อนฺุตตเรน
 สฺุเทสฺสิตํ มคฺคมนุภฺกมฺนติ
 อึเชว ทฺุภฺษสฺส กโรนฺติ อนฺตํ
 เย อปฺปมตฺตา สฺุคตสฺส สาสเนติ.
 อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภคฺวตา อิติ เม สฺุตฺนฺติ. ปญฺจํ.

๖. อสุภานุสฺสึสูตฺต

[๘๕] วุตฺตํ เหนฺติ ภคฺวตา วุตฺตมรฺหตาติ เม สฺุตฺ :-

อสุภานุสฺสึ ภิกฺขเว กายสฺมี วิหฺรตฺ, อานาปานสฺสตี จ โว อชฺฌตฺตํ ปริมุขํ สฺุปฺภูจิตฺตา¹³
 โหตุ, สพฺพสงฺขารेषฺสุ อนิจฺจานุสฺสึโน วิหฺรตฺ. อสุภานุสฺสึนํ ภิกฺขเว กายสฺมี วิหฺรตฺ โย สฺุภาย
 ชาติฺยา รากานุสฺโย, โส ปหึยติ. อานาปานสฺสตียา อชฺฌตฺตํ ปริมุขํ สฺุปฺภูจิตฺตาย,¹⁴ เย พาหิ รา
 วิตกฺกาสฺยา วิฆาตปฺกฺขิกา, เต น โหณฺติ. สพฺพสงฺขารेषฺสุ อนิจฺจานุสฺสึนํ วิหฺรตฺ, ยา อวิชฺชา, ส่า
 ปหึยติ. ยา วิชฺชา, ส่า อฺุปฺปชฺชตีติ. เอตมตฺถํ ภคฺวา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

อสุภานุสฺสึ กายสฺมี	อานาปาเน ปฏฺิสฺสโต
สพฺพสงฺขารสมณํ	ปฺสฺสํ อตาปี สพฺพทา.
ส เว สมฺมทฺทโส ภิกฺขุ	ยโต ตตฺถ วิมุจฺจติ
อภิญฺญาโวสีโต สฺุวโต	ส เว โยคาติโค มฺุณีติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภคฺวตา อิติ เม สฺุตฺนฺติ. ฉฺุจฺ.	

๗. ฐมฺมานุสฺสมปฺปฏิปฺนฺนสฺุตฺต

[๘๖] วุตฺตํ เหนฺติ ภคฺวตา วุตฺตมรฺหตาติ เม สฺุตฺ :-

ฐมฺมานุสฺสมปฺปฏิปฺนฺนสฺุสฺ ภิกฺขุโน อยมฺนุสฺสมิ โหติ เวยฺยากรณาย ฐมฺมานุสฺสมปฺปฏิปฺนฺน
 ยนฺติ, ภาสฺมาโน ฐมฺมญฺเญว ภาสฺติ โน อฐมฺมํ, วิตกฺกยมาโน วา ฐมฺมวิตกฺกญฺเญว วิตกฺเกติ โน
 อฐมฺมวิตกฺกํ, ตทฺุภฺยํ วา ปน อภินิวชฺเชตฺวา อฺุเปกฺขโก วิหฺรติ สโต สมฺปชานฺติ. เอตมตฺถํ ภคฺวา
 อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ฐมฺมาราโม ฐมฺมวโต	ฐมฺมํ อฺุวิจฺจิตฺย
ฐมฺมํ อฺุสฺสฺสํ ภิกฺขุ	สทฺฐมฺมา น ปริหายติ.

¹² อ.ม. ปโมจฺนติ, ส. ยาคา ปโมจฺนติ

¹³ ก. สฺุปฺภูจิตฺตา

¹⁴ ก. สฺุปฺภูจิตฺตาย. อญฺจกถา โอลิเกตพฺพา

จรั วา ยทิ วา ตัญจํ	นิสินโน อุต วา สยํ
อชฺชตตํ สมยํ จิตตํ	สนฺติเมวาทิคจฺจตฺตี.
อยมฺปิ อตุโถ วุตฺโต ภาควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. สตฺตมํ.	

๘. อนุทธกรณสูตต

[๘๗] วุตฺตํ เหน้ ภาควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

ตโยเม ภิกฺขเว อกฺุสลวิตกฺกา อนุทธกรณา อจฺกชฺุกรณา อญฺญาณกรณา ปญฺญานาโรธิกิภา
วิฆาตปฏฺุชีกา อนิพฺพานสํวตฺตนิกา. กตเม ตโย ? กามวิตกฺโก ภิกฺขเว อนุทธกรโณ อจฺกชฺุกรโณ
อญฺญาณกรโณ ปญฺญานาโรธิกิ วิฆาตปฏฺุชีกิ อนิพฺพานสํวตฺตนิโก, พฺยาปาทวิตกฺโก ภิกฺขเว
อนุทธกรโณ อจฺกชฺุกรโณ อญฺญาณกรโณ ปญฺญานาโรธิกิ วิฆาตปฏฺุชีกิ อนิพฺพานสํวตฺตนิโก,
วิหีสาวิตกฺโก ภิกฺขเว อนุทธกรโณ อจฺกชฺุกรโณ อญฺญาณกรโณ ปญฺญานาโรธิกิ วิฆาตปฏฺุชีกิ
อนิพฺพานสํวตฺตนิโก. อิเม ไช ภิกฺขเว ตโย อกฺุสลวิตกฺกา อนุทธกรณา อจฺกชฺุกรณา อญฺญาณกรณา
ปญฺญานาโรธิกิภา วิฆาตปฏฺุชีกา อนิพฺพานสํวตฺตนิกา.

ตโยเม ภิกฺขเว กุสล วิตกฺกา อนุทธกรณา จกฺชฺุกรณา ญาณกรณา ปญฺญาวุฑฺธิกา
อวิฆาตปฏฺุชีกา นิพฺพานสํวตฺตนิกา. กตเม ตโย ? เนกขมมวิตกฺโก ภิกฺขเว อนุทธกรโณ จกฺชฺุกรโณ
ญาณกรโณ ปญฺญาวุฑฺธิโก อวิฆาตปฏฺุชีกิ นิพฺพานสํวตฺตนิโก, อพฺยาปาทวิตกฺโก ภิกฺขเว
อนุทธกรโณ จกฺชฺุกรโณ ญาณกรโณ ปญฺญาวุฑฺธิโก อวิฆาตปฏฺุชีกิ นิพฺพานสํวตฺตนิโก,
อวิหีสาวิตกฺโก ภิกฺขเว อนุทธกรโณ จกฺชฺุกรโณ ญาณกรโณ ปญฺญาวุฑฺธิโก อวิฆาตปฏฺุชีกิ
นิพฺพานสํวตฺตนิโก. อิเม ไช ภิกฺขเว ตโย กุสล วิตกฺกา อนุทธกรณา จกฺชฺุกรณา ญาณกรณา
ปญฺญาวุฑฺธิกา อวิฆาตปฏฺุชีกา นิพฺพานสํวตฺตนิกาติ. เอตมตฺถํ ภาควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ตโย วิตกฺเก กุสเล วิตกฺกเย
 ตโย ปน อกุสเล นีรากเร
 ส เว วิตกฺกานิ วิจาริตานิ
 สเมติ วุญฺจิว รหํ สฺมุหตํ.
 ส เว วิตกฺกุปฺสเมน เจตสา
 อีเชว โส สนฺติปทํ สมชฺุณฺคาคติ.
 อยมฺปิ อตุโถ วุตฺโต ภาควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. อญฺจมํ.

๙. อนุตฺรามลสูตต

[๘๘] วุตฺตํ เหน้ ภาควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

ตโยเม ภิกฺขเว อนุตฺรามลา อนุตฺรอมิตฺตา อนุตฺราสปตฺตา อนุตฺรารวฺกกา อนุตฺรา-
ปจฺจตฺติกา. กตเม ตโย ? โลโก ภิกฺขเว อนุตฺรามโล อนุตฺรอมิตฺโต อนุตฺราสปตฺโต อนุตฺรารวฺกโก
อนุตฺราปจฺจตฺติโก, โทโส ภิกฺขเว อนุตฺรามโล อนุตฺรอมิตฺโต อนุตฺราสปตฺโต อนุตฺรารวฺกโก อนุตฺรา-
ปจฺจตฺติโก, โมนิ ภิกฺขเว อนุตฺรามโล อนุตฺรอมิตฺโต อนุตฺราสปตฺโต อนุตฺรารวฺกโก อนุตฺรา-

ปัจจุตติโก. อิมะ โข ภิกขเว ตโย อนตรามลา อนตรามิตตา อนตราสปรตตา อนตราวธกา
อนตรปัจจุตติกาติ. เอตมตถํ ภควา อโวจ, ตตถेतํ อิติ วุจจติ :

อนตฺตชนโน โลโก	โลโก จิตฺตปโปกโปโน
ภยมนฺตรโต ชาตํ	ตํ ชโน นาวพฺพชฺชเมติ.
ลฺลฺลฺลฺล อตถํ น ชานาติ	ลฺลฺลฺล ฐมฺมํ น ปสฺสตี
อนตฺตมํ ตทา โหติ	ยํ โลโก สหเต นรํ.
โย จ โลภํ ปหนฺตฺวาน	โลภเนยฺเย น ลฺลฺลฺล
โลโก ปหฺนฺตฺวา	ลฺลฺลฺล ¹⁵ ปอกฺขรา.
อนตฺตชนโน โทโส	โทโส จิตฺตปโปกโปโน
ภยมนฺตรโต ชาตํ	ตํ ชโน นาวพฺพชฺชเมติ.
ทฺทฺทฺท อตถํ น ชานาติ	ทฺทฺทฺท ฐมฺมํ น ปสฺสตี
อนตฺตมํ ตทา โหติ	ยํ โทโส สหเต นรํ.
โย จ โทสํ ปหนฺตฺวาน	โทสเนยฺเย น ทฺทฺทฺท
โทโส ปหฺนฺตฺวา	ตาลปฺกํ วนฺนนา.
อนตฺตชนโน โมโห	โมโห จิตฺตปโปกโปโน
ภยมนฺตรโต ชาตํ	ตํ ชโน นาวพฺพชฺชเมติ.
มฺมฺมฺม อตถํ น ชานาติ	มฺมฺมฺม ฐมฺมํ น ปสฺสตี
อนตฺตมํ ตทา โหติ	ยํ โมโห สหเต นรํ.
โย จ โมหํ ปหนฺตฺวาน	โมหเนยฺเย น มฺมฺมฺม
โมหํ วิหนฺตี โส สพฺพํ	อาทิจฺจวฺทฺยํ ตมนฺตี.
อยมฺปิ อตฺถิ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนตี. นวมํ.	

๑๐. เทวทตฺตสุตฺต

[๘๗] วุตฺตํ เหน็ด ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

ตีหิ ภิกขเว อสทฺฐมฺเมหิ อภิกฺขโต ปริยาทินฺนจิตฺโต เทวทตฺโต อาปาโยโก เนรโยโก กปฺปญฺจ
อเตกฺจโณ. กตเมหิ ตีหิ ? ปาปิจฺจตฺตาย ภิกขเว อภิกฺขโต ปริยาทินฺนจิตฺโต เทวทตฺโต อาปาโยโก
เนรโยโก กปฺปญฺจ อเตกฺจโณ, ปาปมิตฺตตฺตาย ภิกขเว อภิกฺขโต ปริยาทินฺนจิตฺโต เทวทตฺโต อาปาโยโก
เนรโยโก กปฺปญฺจ อเตกฺจโณ, สติ โข ปน อุตฺตรํ ทรัพฺเย โอรมตฺตเกน วิเสสาธคฺเมน อนฺตรา วิสานํ
อาปาติ. อิมะหิ โข ภิกขเว ตีหิ อสทฺฐมฺเมหิ อภิกฺขโต ปริยาทินฺนจิตฺโต เทวทตฺโต อาปาโยโก เนรโยโก
กปฺปญฺจ อเตกฺจโณติ. เอตมตถํ ภควา อโวจ, ตตถेतํ อิติ วุจจติ :

¹⁵ อ.ม. อุกฺกนฺท

มา ชาทุ โภจิ โลกสมี	ปาปิจโณ อุปปชช ¹⁶
ตพมินาปี ชานาถ	ปาปิจฉานัน ยถา คติ.
ปณฺทิตโตติ สมณฺญาโต	ภาวิตตโตติ สมฺมโต
ชลฺว ยสสา อฏฺฐา	เทวทตโตติ วิสฺสุโต.
โส ปมาณมนุจฺฉินฺโณ ¹⁷	อาสชช นํ ตถาคตํ
อวีจฺฉินฺรยํ ปตฺโต	จตุทวารํ ภายานกํ.
อทฺฏฺฐสฺส หิ โย ทฺพฺภเ	ปาปกมมํ อฏฺฐทฺโต
ตเมว ปาปิ ผุสฺเสติ ¹⁸	ทฺฏฺฐจฺฉิตฺตํ อนาทริ.
สมฺมทฺทํ วิสกฺกฺมฺภาน	โย มณฺเฑยฺย ปทฺฐิสฺตี
น โส เตน ปทฺฐเสยฺย	ตสฺมา ¹⁹ หิ อุทฺธิ มหา.
เอวเมว ตถาคตํ	โย วาเทน วิหีสฺติ
สมฺมคฺคตํ สนฺตจฺฉิตฺตํ	วาโท ตมฺหิ น รุหฺติ.
ตาทิสฺสํ มิตฺตํ กุพฺเพถ	ตณฺจ เสเวยฺย ปณฺทิตโต
ยสฺส มคฺคานุโค ภิกฺขุ	ชยํ ทฺกฺชสฺส ปาปฺเณติ.

อยมปี อตฺถโต วุตฺโต ภาควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ทสมํ.

จตุตฺถโต วคฺโค.

ตสฺสทฺทานํ

วิตกฺกาสิกฺการสทฺท-
ธมฺมอณฺธการมลํ

จวนโลเก อสุภํ
เทวทตฺเตน เต ทสาติ.

๕. ปณฺจมวคฺค

๑. อคฺคปฺปสาทสฺตฺต

[๙๐] วุตฺตํ เหนฺติ ภาควตา วุตฺตมรหฺตาติ เม สุตฺ :-

ตโยเม ภิกฺขเว อคฺคปฺปสาทา. กตเม ตโย ? ยาวตา ภิกฺขเว สตฺตา อปฺทา วา ทฺวิปฺทา วา
จตุปฺปทา วา พหุปฺปทา วา รุปีโน วา อรุปีโน วา สณฺณิโน วา อสณฺณิโน วา เนวสณฺณิ
นาสณฺณิโน วา, ตถาคโต เตสํ อคฺคมกฺขายติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ. เย ภิกฺขเว พุทฺเธ ปสนฺนา,
อคฺเค เต ปสนฺนา. อคฺเค โข ปน ปสนฺนानํ อคฺโค วิปาโก โหติ.

¹⁶ อ.ม. อุปปชช

¹⁷ ก. ปมาทมนุจฺฉินฺโณ

¹⁸ อ.ม. ผุสฺติ

¹⁹ อ.ม. ภาสฺมา

ยาวตา ภิภษเว ฐมมา สงขตา วา อสงขตา วา, วิราโค เตสั อคคฺมกฺขายติ ยทิทํ มทนิมมทโน ปีปาสวินโย อาลยสมฺมุคฺคาโต วฏฺฏปจฺเจโท ตณฺหกฺขโย วิราโค นิโรโธ นิพฺพานํ. เย ภิภษเว วิราเค ฐมเม ปสนฺนา, อคฺเค เต ปสนฺนา. อคฺเค โข ปน ปสนฺนํ อคฺโค วิปาโก โหติ.

²⁰ยาวตา ภิภษเว ฐมมา สงขตา, อริโย อฏฺฐจฺจติโก มคฺโค เตสั อคคฺมกฺขายติ. เสยฺยถึทํ : สมฺมาทิฏฺฐิ สมฺมาสงฺกปฺโป, สมฺมาวาจา สมฺมากมฺมนฺโต สมฺมาอาชีโว, สมฺมาวาโย สมฺมาสติ สมฺมาสมาธิ. เย ภิภษเว อริยมคฺคฺวเม ปสนฺนา อคฺเค, เต ปสนฺนา. อคฺเค โข ปน ปสนฺนํ อคฺโค วิปาโก โหติ.^๑

ยาวตา ภิภษเว สัฆา วา คณา วา, ตถาคตสาวกสงฺโฆ เตสั อคคฺมกฺขายติ ยทิทํ จตตาริ ปุริสยฺกานิ อฏฺฐจฺจ ปุริสปุคฺคลา. เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิณฺเนยฺโย อณฺชลิกรณฺเฑโย อนฺตตฺริ ปุณฺณกฺเขตฺตํ โลกสฺส. เย ภิภษเว สัฆเม ปสนฺนา, อคฺเค เต ปสนฺนา. อคฺเค โข ปน ปสนฺนํ อคฺโค วิปาโก โหติ.

อิเม โข ภิภษเว ตโย อคฺคปฺปสาทาติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

อคฺคโต เว ปสนฺนํ	อคฺคํ ฐมมํ วิชานตํ
อคฺเค พุทฺเธ ปสนฺนํ	ทกฺขิณฺเนยฺเย อนฺตตฺเร.
อคฺเค ฐมเม ปสนฺนํ	วิราคฺุปสมฺเม สฺุฆเ
อคฺเค สงฺฆเม ปสนฺนํ	ปุณฺณกฺเขตฺเต อนฺตตฺเร.
อคฺคสฺมี ทานํ ททตํ	อคฺคํ ปุณฺณํ ปวทฺธมฺติ
อคฺคํ อายุ จ วณฺโณ จ	ยโส กิตฺติ สฺุขํ พลํ.
อคฺคสฺส ทาตา เมธาวิ	อคฺคฐมฺมสฺมาหิโต
เทวภูโต มนุสฺโส วา	อคฺคปฺปตฺโต ปโมทตีติ.
อยมฺปิ อตฺถโต วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺตฺติ. ปจฺมํ.	

๒. ชีวีกสูต

[๙๖] วุตฺตํ เหนตํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

อนฺตมิทํ ภิภษเว ชีวีกานํ ยทิทํ ปิณฺโฑลยํ, อภิสาปายํ²¹ ภิภษเว โลกสฺมี “ปิณฺโฑโล วิจฺรสิ ปตฺตปาณิ”ติ. ตถจฺ โข เหนตํ ภิภษเว กุลฺปุตฺตา อฺุเปนฺติ อตฺถวสิกา อตฺถวสั ปฏฺิจฺจ, เนว ราชาภินีตา น โจราภินีตา น อธิณฺฎฺฎา น ภยณฺฎฺฎา น อาชีวีกา ปกตา,²² อปิ จ โข “โอติณฺณมฺหา ชาติยา ชรามรณฺน โสเกหิ ปรีเทเวหิ ทฺุขเขหิ โทมนสฺเสหิ อฺุปายาเสหิ ทฺุขโขติณฺณา ทฺุขปฺเรตา, อปฺเปว นาม อิมสฺส เกวลสฺส ทฺุขกฺขนฺธสฺส อนฺตกิริยา ปณฺญาเยถา”ติ. เอวํ ปพฺพชฺิโต จายํ ภิภษเว

²⁰ -๑ อยํ ปโยโค มรฺมมปฺตฺถเก อฏฺฐสงฺคายนฺ นตฺถิ. ตพฺพณฺณนํ ปน อยมตฺถโต ปากฺโฏ “เอวเมตฺถ อสงฺขตฐมฺมวเสเนว อคฺคภาเว อาคโต, สพฺพสัชนิสฺสรณตฺถํ อริยมคฺคฺวเสนาปี อยมตฺถโต ลพฺกเต วา”ติ.

²¹ อ.ม. อภิสาปายํ, ม.ส. อภิสาปายํ

²² อ. น อาชีวีกาปกตา

กุลปุตโต โหติ. โส จ โหติ อภิษุฒาลุ กามेषु ตिพพสาราโค พยาปนฺนจิตโต ปญฺญสมนสงฺกปโป
มฺภูจฺจสฺสตี อสมฺปชาโน อสมฺมาหิตो วิพฺภนฺตจิตฺโต ปากตฺตินฺทฺริโย. เสยฺยถาปี ภิภฺชเว ฉวาลาตํ อุกฺโต
ปทิตฺตํ มชฺเชนฺน कुณคตํ เนว คามेषु กญฺจตถํ ผรตี น อรณฺญเ, ตถูปมาหํ ภิภฺชเว อิมํ ปุคฺคํ วทามิ
“คิหิโกคา ปริหีโน, สามณฺเวตถญฺจ น ปริปฺุเรตี”ติ. เอตมตถํ ภควา อโวจ, ตตฺถेतํ อิติ วุจฺจติ :

คิหิโกคา จ ปริหีโน	สามณฺเวตถญฺจ พุพฺภาโค
ปริธัมมาโน ปกิเรตี	ฉวาลาตํ นสฺสตี.
กาสาวกณฺจา พหโว	ปาปณฺมา อสณฺเวตา
ปาปา ปาเปหิ กมฺเมหิ	นिरยํ เต อูปปชฺชเว.
เสยฺโย อโยคฺุโพ ภูตฺโต	ตตฺโต อคฺุคิสิชฺุโปโม
ยณฺเจ ภูณฺเชยฺย ทุสฺสีโล	รญฺจปิณฺฑมสณฺเวตฺตี.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ทฺติยํ.	

๓. สัมมาภิกษุณฺณสุตฺต

[๙๒] วุตฺตํ เหตุํ ภควตา วุตฺตมรหตาตี เม สุตฺ :-

สงฺฆาภิกษุณฺณเณ เจปี ภิภฺชเว ภิภฺชฺุ คเหตุวา ปิฏฺุจิตโต ปิฏฺุจิตโต อนุพฺนฺโห อสฺส ปาเท ปาหํ
นิกฺขิปนฺโต, โส จ โหติ อภิษุฒาลุ กามेषุ ติพพสาราโค พยาปนฺนจิตโต ปญฺญสมนสงฺกปโป
มฺภูจฺจสฺสตี อสมฺปชาโน อสมฺมาหิตो วิพฺภนฺตจิตฺโต ปากตฺตินฺทฺริโย, อถ โข โส อารกา ว มยฺหํ, อหณฺจ
ตสฺส. ตํ กิสฺส เหตุ ? ญมฺมํ หิ โส ภิภฺชเว ภิภฺชฺุ น ปสฺสตี, ญมฺมํ อปสฺสณฺโต มํ น ปสฺสตี.

โยชนสฺเต เจปี โส ภิภฺชเว ภิภฺชฺุ วิหเรยฺย, โส จ โหติ อนุอภิษุฒาลุ กามेषุ น ติพพสาราโค
อพยาปนฺนจิตโต อปญฺญสมนสงฺกปโป อูปญฺุจิตฺตตี สมฺปชาโน สมาหิตो เอกคฺุคจิตฺโต สํวตฺตินฺทฺริโย,
อถ โข โส สนฺติเกว มยฺหํ, อหณฺจ ตสฺส. ตํ กิสฺส เหตุ ? ญมฺมํ หิ โส ภิภฺชเว ภิภฺชฺุ ปสฺสตี, ญมฺมํ
ปสฺสณฺโต มํ ปสฺสตีตี. เอตมตถํ ภควา อโวจ, ตตฺถेतํ อิติ วุจฺจติ :

อนุพฺนฺโหปี เจ อสฺส	มหิจฺุโ ๑ วิฆาตวา
เอชานฺุโค อเนชฺส	นิพฺพุตสฺส อนิพฺพุโต
คิทฺุโ โส วีตเคธฺส	ปสฺส ยาวณฺจ อารกา.
โย ๑ ญมฺมมภิกฺุณฺณาย	ญมฺมมณฺณาย ปณฺุตีโต
รหโทว นินฺวาเต ๑	อเนชฺุ ฐปฺสมฺมตี.
อเนชฺุ โส อเนชฺส	นิพฺพุตสฺส ๑ นิพฺพุโต
อคิทฺุโ วีตเคธฺส	ปสฺส ยาวณฺจ สนฺติเกตี.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ตฺติยํ.	

๔. อคฺคิสูตฺต

[๙๓] วุตฺตํ เหนฺติ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

ตโยเม ภิกฺขเว อคฺคิ. กตเม ตโย ? ราคคฺคิ, โทสคฺคิ, โมหคฺคิ. อิม ไซ ภิกฺขเว ตโย อคฺคิตฺติ.

เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ราคคฺคิ ทหติ มจฺเจ	รตฺเต กาเมสุ มุจฺฉิตฺเต
โทสคฺคิ ปน พยาปนฺเน	นเร ปาณาติปาติโน
โมหคฺคิ ปน สมฺมุเพห	อริยธมฺเม อโกวิทฺเต.
เอเต อคฺคิ อชานนฺตา	สกุทายาภิตฺตา ปชา.
เต วฑฺฒนฺติ นิรบํ	ติรจฺฉานญฺจ โยนิโย.
อสุรํ ปิตฺติวิสยญฺจ ²³	อมุตฺตา มารพฺนฺนา.
เย จ รตฺตินฺทิวา ยุตฺตา	สมฺมาสมฺพุทฺธสฺสเน
เต นิพฺพาเปนฺติ ราคคฺคิ	นิจฺจํ อสุภสฺสญฺปิโน.
โทสคฺคิ ปน เมตฺตาย	นิพฺพาเปนฺติ นรุตฺตมา
โมหคฺคิ ปน ปญฺญาย	ยายํ นิพฺเพตคามินี.
เต นิพฺวาเปตฺวา นิปกฺกา	รตฺตินฺทิวมตฺนฺทิตา
อเสสํ ปรินิพฺพนฺติ	อเสสํ ทุกฺขมชฺฌมฺคฺ.
อริยทฺทสา เวทคฺุโน	สมฺมทญฺญาย ปญฺชิตฺตา.
ชาติกฺขยมภิญฺญาย	นาคจฺฉนฺติ ปุณฺพภาวนฺติ.
อยมฺปิ อตฺถโถ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. จตฺตถํ.	

๕. อูปปริกฺขสูตฺต

[๙๔] วุตฺตํ เหนฺติ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

ตถา ตถา ภิกฺขเว ภิกฺขุ อูปปริกฺเขยฺย, ยถา ยถา²⁴ อูปปริกฺขโต พหิทฺธา จสฺส วิญฺญาณํ อวิกฺขิตฺตํ อวิสฺฐํ, อชฺฌตฺตํ อสณฺจิตํ อนฺุปาทาย น ปริตฺสเสยฺย พหิทฺธา ภิกฺขเว วิญฺญาณเณ อวิกฺขิตฺเต อวิสฺฐ สติ, อชฺฌตฺตํ อสณฺจิตฺเต, อนฺุปาทาย อปริตฺสสโต อายตี ชาติชฺรามรณทุกฺข-สมฺมทยสมฺภโว น โหตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

สฺตตฺตสจฺจปหีนสฺส	เนตฺติจฺฉินฺนสฺส ภิกฺขุโน
วิกฺขีเณ ชาติสํสาโร	นตฺถิ ตสฺส ปุณฺพภโวติ.
อยมฺปิ อตฺถโถ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ปญฺจมํ.	

²³ อ.ม. เปตฺติวิสยํ

²⁴ อ.ม. ยถาสฺส

๖. กามุปปัตติสูตร

[๙๕] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตฺ :-

ติสฺโส อิมมา ภิกฺขเว กามุปปัตติโย. กตมา ติสฺโส ? ปจฺจุปฺภุจิตกามา, นิมฺมานรติโน, ปรรนิมฺมิตวสวตฺติโน. อิมมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส กามุปปัตติโยติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ปจฺจุปฺภุจิตกามา จ	เย เทวา วสวตฺติโน
นิมฺมานรติโน เทวา	เย จญฺเอย กามโกคิโน.
อิตฺถภาวญฺญถาภาวํ	สํสาร์ นาทิวตฺตเร
เอตมาทีนํ ฅตฺวา	กามโกเคสุ ปญฺชิตฺโต
สพฺเพ ปริจฺจเซ กาเม	เย ทิปฺพา เย จ มานุสา.
ปิยรูปสฺวตฺตคฺคิ	ฅตฺวา โสตํ ทุรจฺจยํ
อเสสํ ปรีนิพฺพนฺติ	อเสสํ ทุกฺขมชฺฌมคฺคิ.
อริยทฺทสา เวทคฺุโน	สมฺมทญฺเอย ปญฺชิตฺตา
ชาติกฺุชยมภิญฺเอย	นาคจฺจนฺติ ปฺนพฺภวานฺติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ฃญฺจํ.	

๗. กามโยคสูตร

[๙๖] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตฺ :-

กามโยคยฺตุโต ภิกฺขเว ภวโยคยฺตุโต อากาเม หิติ อากนฺตา อิตฺถตฺตํ, กามโยควิสฺยฺตุโต ภิกฺขเว ภวโยคยฺตุโต อนากาเม หิติ อนากนฺตา อิตฺถตฺตํ, กามโยควิสฺยฺตุโต ภิกฺขเว ภวโยค-วิสฺยฺตุโต อรหํ หิติ ชีณาสวิตฺติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

กามโยเคน สยฺตุตา	ภวโยเคน จฺมยํ
สฺตฺตา คจฺจนฺติ สํสาร์	ชาติมรณคามีโน.
เย จ กาเม ปหนฺตฺวาน	อปฺปัตตา อาสวกฺุชยํ
ภวโยเคน สยฺตุตา	อนากาเมตี วุจฺจเว.
เย จ โข ฉินฺนสํสยา	ชีณมานปฺนพฺภวา
เต เว ปารคฺตา โลเก	เย ปตฺตา อาสวกฺุชยนฺติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. สฺตฺตมํ.	

๘. กल्याณสีลสูตร

[๙๗] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุตฺ :-

กल्याณสีโล ภิกฺขเว ภิกฺุ กल्याณธมฺโม กल्याณปญฺเอย อิมสฺมี ธมฺมวินเย “เกวลี วุสฺสิตฺวา อุตฺตมปุริโส”ติ วุจฺจติ.

กถญจ ภิกขเว ภิกขุ กल्याณสีโล ไหติ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ สีลวา ไหติ, ปาฏิโมกขสัรว-
สัรวุโต วิหริติ อาจารย์โคจรสมปนฺโน, อณุมตเตสฺสุ วชฺเชสฺสุ ภยทสฺสาวี สมากาย สีกขติ สีกขาปเทสฺสุ.
เอวံ โข ภิกขเว ภิกขุ กल्याณสีโล ไหติ, อิติ กल्याณสีโล.

กल्याณธมฺโม จ กถํ ไหติ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ สตตตตฺตีสโพธิปฏิกิยานํ²⁵ ธมฺมานํ
ภาวนานนฺุโยคมนฺุยุตฺโต วิหริติ. เอวံ โข ภิกขเว ภิกขุ กल्याณธมฺโม ไหติ, อิติ กल्याณสีโล
กल्याณธมฺโม.

กल्याณปญฺโถ จ กถํ ไหติ ? อธิ ภิกขเว ภิกขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี
ปญฺญาวิมุตฺตี ทิฏฺฐเจว ธมฺเม สยํ อภินฺุญา สจฺฉิกตฺวา อุปสมปชฺช วิหริติ. เอวံ โข ภิกขเว ภิกขุ
กल्याณปญฺโถ ไหติ.

อิติ กल्याณสีโล กल्याณธมฺโม กल्याณปญฺโถ อิมสฺมี ธมฺมวินฺเย “เกวลี วุสฺสิตฺวา อุตฺตม-
ปุริโส”ติ วุจฺจตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ยสฺส กาเยน วาจา	มนสา นตฺถิ ทุกฺกภู
ตํ เว “กल्याณสีโล”ติ	อาหุ ภิกขุํ หิริมนํ.
ยสฺส ธมฺมา สุภาวิตา	สตต สมฺโพธิคามิโน ²⁶
ตํ เว “กल्याณธมฺโม”ติ	อาหุ ภิกขุํ อนุสฺสทํ.
โย ทุกฺขสฺส ปชานาติ	อิธเว ขยมตฺตโน
ตํ เว “กल्याณปญฺโถ”ติ	อาหุ ภิกขุํ อนาสวํ.
เตหิ ธมฺเมหิ สมปนฺนํ	อนีฬํ ฉินฺนสฺสยํ
อสิตํ สพฺพโลกสฺส	อาหุ สพฺพปหายินฺนุติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนุติ. อญฺจมี.	

๙. ทานสุตฺต

[๙๘] วุตฺตํ เหน้ติ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

เทวมานิ ภิกขเว ทานานิ : อามิสทานํ จ ธมฺมทานํ จ, เอตทคฺคํ ภิกขเว อิมสฺสํ ทฺวินฺนํ
ทานานํ, ยทิทํ ธมฺมทานํ. เทวเม ภิกขเว สัวิภาคา : อามิสสัวิภาโค จ ธมฺมสัวิภาโค จ. เอตทคฺคํ
ภิกขเว อิมสฺสํ ทฺวินฺนํ สัวิภาคานํ, ยทิทํ ธมฺมสัวิภาโค.

เทวเม ภิกขเว อนุคฺคหา : อามิสานุคฺคโห จ, ธมฺมานุคฺคโห จ. เอตทคฺคํ ภิกขเว อิมสฺสํ
ทฺวินฺนํ อนุคฺคหานํ, ยทิทํ ธมฺมานุคฺคโหติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ยมาหุ ทานํ ปรมํ อนุตฺตรํ
ยํ สัวิภาคํ ภควา อวณฺณยิ
อคฺคฺมहि เขตฺตมฺหิ ปสนฺนจิตฺโต

²⁵ อ.ม. สตตฺนุ นํ โพธิปฏิกิยานํ

²⁶ ก. ปตฺตสฺมโพธิคามิโน

วิญญู ปชานํ โโก น ยเชถ กาลเ.
 เย เจว ภาสนุนฺติ สุนฺนุนฺติ จุภยํ
 ปสนนจิตฺตา สุกตสฺส สาสเน
 เตสํ โส อตฺถิโก ปรมิ วิสุทฺตมฺติ
 เย อปฺปมตฺตา สุกตสฺส สาสเนติ.
 อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุนฺนุนฺติ. นวมํ.

๑๐. เตวิซุซสุตฺต

[๙๙] วุตฺตํ เหนํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ :-

ธมฺเมนาหํ ภิกฺขเว เตวิซุซํ พุราหมณํ ปญฺญาเปมิ, นาญญํ ลปิตลาปนมตฺเตน.

กถญฺจาหํ ภิกฺขเว ธมฺเมเน เตวิซุซํ พุราหมณํ ปญฺญาเปมิ, นาญญํ ลปิตลาปนมตฺเตน ?

อิธ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อเนกวิหิตํ ปุพฺพเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. เสยฺยถึทํ ? เอกมฺปิ ชาตี เทวปิ ชาตโย ติสฺโสปิ ชาตโย จตฺสฺโสปิ ชาตโย ปญฺจปิ ชาตโย ทสฺปิ ชาตโย วิสฺมฺปิ ชาตโย ตีสฺมฺปิ ชาตโย จตฺตาพีสฺมฺปิ ชาตโย ปญฺญาสมฺปิ ชาตโย ชาตีสตมฺปิ ชาตีสทสฺสสมฺปิ อเนเกปิ สํวญฺญกฺปเป อเนเกปิ วิวญฺญกฺปเป อเนเกปิ สํวญฺญวิวญฺญกฺปเป “อมฺตราสี เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฏฺฐิสฺเวทึ เอวมายฺุปรียนฺโต, โส ตโต จฺโต อมฺตร อฺทปาที, ตตฺตราปาสี เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํสุขทุกฺขปฏฺฐิสฺเวทึ เอวมายฺุปรียนฺโต, โส ตโต จฺโต อธิฐฺปนฺโน”ติ, อิติ สากาโร สอฺทฺทเทสํ อเนกวิหิตํ ปุพฺพเพนิวาสํ อนุสฺสรติ. อยมสฺส ปจฺจมา วิซุซฺชา อธิคฺตา โหติ, อวิซุซฺชา วิหตา, วิซุซฺชา อฺปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อฺปฺปนฺโน. ยถาถํ อปฺปมตฺตสฺส อาตاپิโน ปหิตตฺตสฺส วิหโรโต.

ปฺน จ ปริ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ทิพฺเพเน จกฺขุณา วิสุทฺเธเน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกเน สตฺเต ปสฺสตี จวมาเน อฺปฺปชฺชมาเน หีเน ปณฺีเต สฺวณฺเณ ทฺพฺพณฺเณ สฺคเต ทฺคฺคเต, ยถากมฺมุปกฺเค สตฺเต ปชานาติ “อิเม วต โภนฺโต สตฺตา กายทฺุจฺจริเตเน สมฺนฺนาคตา วจฺีทฺุจฺจริเตเน สมฺนฺนาคตา มโนทฺุจฺจริเตเน สมฺนฺนาคตา อริยานํ อฺปฺวาทกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกกา มิจฺฉาทิฏฺฐิกมฺมสมฺมาทานา, เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา อปายํ ทฺคฺคตี วินิปาตํ นิรยํ อฺปฺปนฺนา. อิเม วา ปน โภนฺโต สตฺตา กายสฺุจฺจริเตเน สมฺนฺนาคตา วจฺีสุจฺจริเตเน สมฺนฺนาคตา มโนสฺุจฺจริเตเน สมฺนฺนาคตา อริยานํ อฺนฺุปฺวาทกา สมฺมาทิฏฺฐิกกา สมฺมาทิฏฺฐิกมฺมสมฺมาทานา, เต กายสฺส เกทา ปรมฺมรณฺา สฺคตี สฺคคํ โลกํ อฺปฺปนฺนา”ติ, อิติ ทิพฺเพเน จกฺขุณา วิสุทฺเธเน อติกฺกนฺตมานุสฺสเกเน สตฺเต ปสฺสตี จวมาเน อฺปฺปชฺชมาเน หีเน ปณฺีเต สฺวณฺเณ ทฺพฺพณฺเณ สฺคเต ทฺคฺคเต, ยถากมฺมุปกฺเค สตฺเต ปชานาติ. อยมสฺส ทฺุติยา วิซุซฺชา อธิคฺตา โหติ, อวิซุซฺชา วิหตา, วิซุซฺชา อฺปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อฺปฺปนฺโน, ยถาถํ อปฺปมตฺตสฺส อาตاپิโน ปหิตตฺตสฺส วิหโรโต.

ปฺน จ ปริ ภิกฺขเว ภิกฺขุ อาสวานํ ขยา อนาสวํ เจโตวิมุตฺตี ปญฺญาวิมุตฺตี ทิฏฺฐเจว ธมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกิตฺวา อฺปฺสมฺปชฺช วิหโรติ. อยมสฺส ตฺุติยา วิซุซฺชา อธิคฺตา โหติ, อวิซุซฺชา วิหตา, วิซุซฺชา อฺปฺปนฺนา, ตโม วิหโต, อาโลโก อฺปฺปนฺโน. ยถาถํ อปฺปมตฺตสฺส อาตاپิโน ปหิตตฺตสฺส

วิหระโต. เอวํ โข อหํ ภิกฺขเว ฌมฺเมน เตวฺชิชฺชํ พุราหฺมณํ ปญฺญาเปมิ, นาญญํ ลปิตฺตาปนมฺตเตนาติ.
เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ปุพฺเพนิวาสํ โย เวทิต ²⁷	สคฺคาปายญฺจ ปสฺสตี
อถ ²⁸ ชาตฺถิกฺขยํ ปตฺโต	อภิญฺญาโวสีโต มฺหิ
เอตาทิ ตีหิ วิชฺชาหิ	เตวฺชิชฺโ โหติ พุราหฺมเณ
ตมฺหํ วทามิ เตวฺชิชฺชํ	นาญญํ ลปิตฺตาปนนฺตี.

อยมฺปิ อตฺถโถ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺตี. ทสมํ.

ปญฺจโม วคฺโค.

ตสฺสุทฺธานํ

ปสฺสทชฺชิวิตสฺสมาภฺนิ อคฺคิ อฺอุปปริกฺขยา
อฺอุปตฺตี²⁹ กาม กฺลฺยาณํ ทานํ ฌมฺเมน เต ทสฺสตี.

ติกฺกนิปาโต นิฏฺฐิตโ.

๔. จตฺตกฺกนิปาต

๑. พุราหฺมณฌมฺมยาคสฺสูต

[๑๐๐] วุตฺตํ เหตุํ ภควตา วุตฺตมรหฺตาทิ เม สุตฺ :-

อหฺมสมฺมิ ภิกฺขเว พุราหฺมเณ ยาจโยโค สทา ปยตฺตาปาณิ³⁰ อนฺติมเทหโร อนฺตฺตโร
ภิสโก สลฺลกตฺโต, ตสฺส เม ตฺมุเห ปุตฺตา โอรสา มฺขโต ชาตา ฌมฺมชา ฌมฺมนิมฺมิตา ฌมฺมทายาทา
โน อามิสฺทายาทา.

เทวมานิ ภิกฺขเว ทานานิ : อามิสฺทานญฺจ, ฌมฺมทานญฺจ, เอตทคฺคํ ภิกฺขเว อิเมสฺ ทฺวินฺนํ
ทานานํ, ยทิตฺ ฌมฺมทานํ.

เทวมเม ภิกฺขเว สํวิภาคา : อามิสฺสํวิภาโค จ, ฌมฺมสํวิภาโค จ, เอตทคฺคํ ภิกฺขเว อิเมสฺ
ทฺวินฺนํ สํวิภาคานํ, ยทิตฺ ฌมฺมสํวิภาโค.

เทวมเม ภิกฺขเว อนฺนคฺคฺหา : อามิสฺนฺนคฺคฺโห จ, ฌมฺมานฺนคฺคฺโห จ, เอตทคฺคํ ภิกฺขเว อิเมสฺ
ทฺวินฺนํ อนฺนคฺคฺหานํ, ยทิตฺ ฌมฺมานฺนคฺคฺโห.

²⁷ อ.ม. เวติ

²⁸ อ.ม. อโถ

²⁹ สึ อฺอุปตฺตี

³⁰ อ.ม. ปยตฺตาปาณิ

เทวเม ภิภษเว ยาคา : อามิสยาโค จ, ฌมฺมยาโค จ, เอตทคฺคํ ภิภษเว อิมสํ ทฺวินนํ
ยาคานํ, ยทิทํ ฌมฺมยาโคติ. เอตมตฺถํ ภาควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

โย ฌมฺมยาคํ อยซี อมจฺจวี
ตถาคโต สพฺพสตฺตานุกมปี³¹
ตํ ตาทิสํ เทวมนุสฺสเสฏฺฐจํ
สฺตตฺตา นมสฺสนฺติ ภาวสฺส ปารคฺคฺนฺติ.
อยมปี อตฺถโถ วุตฺโต ภาควตา อิติ เม สฺตฺนฺติ. ปจฺมํ.

๒. สุลภาสุตต

[๑๐๑] วุตฺตํ เหน้ ภาควตา วุตฺตมรหตาติ เม สฺตํ :-

จตตาริมาณี ภิภษเว อปฺปานิ เจว สฺลภานิ จ ตานิ จ อนวชฺชานิ. กตมานิ จตตาริ ? ปัสฺสฺกฺลํ
ภิภษเว จีวรานํ อปฺปญฺจ สฺลภญฺจ ตญฺจ อนวชฺชํ, ปิณฺฑิตฺยาโลโป ภิภษเว โภชนานํ อปฺปญฺจ
สฺลภญฺจ ตญฺจ อนวชฺชํ, รุกฺขมฺมูลํ ภิภษเว เสนาสนานํ อปฺปญฺจ สฺลภญฺจ ตญฺจ อนวชฺชํ, ปฺปฺติมุตฺตํ
ภิภษเว ฆอสฺสชานํ อปฺปญฺจ สฺลภญฺจ ตญฺจ อนวชฺชํ. อิมานิ โช ภิภษเว จตตาริ อปฺปานิ เจว
สฺลภานิ จ ตานิ จ อนวชฺชานิ. ยโต โช ภิภษเว ภิภษุ อปฺเปน จ ตฺถุจฺโจะ โหติ สฺลภาน จ อนวชฺชเชน
จ,³² อิมสฺสหา³³ อญฺญตฺรํ สามญฺญคนฺติ วทามิตี. เอตมตฺถํ ภาควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

อนวชฺชเชน ตฺถุจฺจสฺส อปฺเปน สฺลภาน จ
น เสนาสนมารพฺภ จีวรํ ปานโภชนํ
วิฆาโต โหติ จิตฺตสฺส ทิสาน ปฺปฺปฏิหญฺญติ
เยปสฺส³⁴ ฌมฺมา อภฺชาตา สามญฺญสฺसानุโลมิกา
อธิคฺคหิตา ตฺถุจฺจสฺส อปฺปมตฺตสฺส ภิภษุโนติ.³⁵
อยมปี อตฺถโถ วุตฺโต ภาควตา อิติ เม สฺตฺนฺติ. ทฺติยํ.

๓. อาสวภยสุตต

[๑๐๒] วุตฺตํ เหน้ ภาควตา วุตฺตมรหตาติ เม สฺตํ :-

ชานโต อหํ ภิภษเว ปสฺสโต อาสวานํ ขยํ วทามิ, โน อชานโต โน อปสฺสโต. กิญฺจ ภิภษเว
ชานโต ก็ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ ? “อิหํ ทฺถุขนฺ”ติ ภิภษเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ,

³¹ อ.ม. สพฺพสตฺตานุกมปี

³² ส.อ. กตฺถจि นตฺถิ

³³ อ.ม. อิทมสฺสหา

³⁴ อ.ม. เยจฺจสฺส

³⁵ ส. กตฺถจि สิกฺขโต

“อัยมฺ ทุกฺขสมฺพุทธโย”ติ ภิกฺขเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ, “อัยมฺ ทุกฺขนิโรธโย”ติ ภิกฺขเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ, “อัยมฺ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏฺวิปทา”ติ ภิกฺขเว ชานโต ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหติ. เอวํ โข ภิกฺขเว ชานโต เอวํ ปสฺสโต อาสวานํ ขโย โหตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

เสกฺขสฺส สิกฺขมานสฺส	อุชฺฐมคฺคานุสสาริโน
ขยสฺมี ปจฺมํ ภาณํ	ตโต อญฺญา อนนฺตฺรา. ³⁶
ตโต อญฺญา วิมุตฺตสฺส	วิมุตฺติภาณมุตฺตมํ
อุปฺปชฺชติ ขเย ภาณํ	ซีณา สํโยชฺนา อิติ.
น เตววิทํ กุสฺสีเตน	พาเลนฺมวิชานตา
นิพฺพานํ อธิคฺนตพฺพํ	สพฺพคฺนถปิโมจฺนนฺติ.
อยมฺปิ อตฺถโต วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ตติยํ.	

๔. สมณพฺราหฺมณสฺสตุต

[๑๐๓] วุตฺตํ เหน้ตํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตํ :-

เย เกจฺจ³⁷ ภิกฺขเว สมณฺวา วา พฺราหฺมณฺวา วา “อิทํ ทุกฺขนฺ”ติ ยถาภฺภูตํ นปฺปชานนฺติ, “อัยมฺ ทุกฺขสมฺพุทธโย”ติ ยถาภฺภูตํ นปฺปชานนฺติ, “อัยมฺ ทุกฺขนิโรธโย”ติ ยถาภฺภูตํ นปฺปชานนฺติ, “อัยมฺ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏฺวิปทา”ติ ยถาภฺภูตํ นปฺปชานนฺติ. น เม เต ภิกฺขเว สมณฺวา วา พฺราหฺมณฺวา วา สมณฺเสสุ วา สมณสมฺมตา, พฺราหฺมณฺเสสุ วา พฺราหฺมณสมฺมตา, น จ ปเนเต อายสฺมนฺโต สามญฺยตฺถํ วา พฺรหฺมญฺยตฺถํ วา ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกิตฺวา อุปฺสมฺปชฺช วิหรนฺติ.

เย จ โข เกจฺจ ภิกฺขเว สมณฺวา วา พฺราหฺมณฺวา วา “อิทํ ทุกฺขนฺ”ติ ยถาภฺภูตํ ปชานนฺติ, “อัยมฺ ทุกฺขสมฺพุทธโย”ติ ยถาภฺภูตํ ปชานนฺติ, “อัยมฺ ทุกฺขนิโรธโย”ติ ยถาภฺภูตํ ปชานนฺติ, “อัยมฺ ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏฺวิปทา”ติ ยถาภฺภูตํ ปชานนฺติ. เต จ โข เม ภิกฺขเว สมณฺวา วา พฺราหฺมณฺวา วา สมณฺเสสุ เจว สมณสมฺมตา, พฺราหฺมณฺเสสุ จ พฺราหฺมณสมฺมตา, เต จ ปนายสฺมนฺโต สามญฺยตฺถญฺจ พฺรหฺมญฺยตฺถญฺจ ทิฏฺฐเจว ฐมฺเม สยํ อภิญฺญา สจฺฉิกิตฺวา อุปฺสมฺปชฺช วิหรนฺตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

เย ทุกฺขํ นปฺปชานนฺติ	อถ ทุกฺขสฺส สมภวํ
ยตฺถ จ สพฺพโส ทุกฺขํ	อเสสํ อุปรฺชฺชติ
ตญฺจ มคฺคํ น ชานนฺติ	ทุกฺขุปฺสมคามินํ.
เจโตวิมุตฺติหีณา เต	อถ ปญฺญาวิมุตฺติยา
อภพฺพา เต อนฺตกิริยาย	เต เว ชาตฺติชฺฐปคฺา.
เย จ ทุกฺขํ ปชานนฺติ	อถ ทุกฺขสฺส สมภวํ

³⁶ ก. อนนฺตฺรา

³⁷ ฉ.ม. เย ทิ เกจฺจ

ยตถ จ สัพพะโส ทุกข์	อเสส อปรุชฺฌติ
ตถจ มคค์ ปชานนฺติ	ทุกฺขุปสมคามินี.
เจโตวิมุตติสมปฺนนา	อโถ ปญญาวิมุตติยา
ภพฺพา เต อนฺตกิริยาย	น เต ชาติชฺรูปคาคี.
อยมฺปิ อตุโถ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. จตฺตถ.	

๕. สีสสมปฺนนฺตฺต

[๑๐๔] วุตฺตํ เหตุํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

เย เต ภิกฺขเว ภิกฺขุ สีสสมปฺนนา สมานีสสมปฺนนา ปญญาสมปฺนนา วิมุตติสมปฺนนา วิมุตติญาณทสฺสนสมปฺนนา โอวาทกา วิญญาปกา สนฺทสฺสกา สมาทปกา สมุตเตชฺชกา สมฺปหังสกา อลํ สมกฺขาทาโร สทฺธมฺมสฺส ทสฺสนมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณฺโณ พหุการี³⁸ วทามิ, สวณฺมปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณฺโณ พหุการี วทามิ, อุปสงฺกมณฺมปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณฺโณ พหุการี วทามิ, ปยฺยรฺูปาสณฺมปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณฺโณ พหุการี วทามิ, อนุสฺสติมฺปหํ³⁹ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณฺโณ พหุการี วทามิ, อนุปพฺพชฺชมฺปหํ ภิกฺขเว เตสํ ภิกฺขุณฺโณ พหุการี วทามิ. ตํ กิสฺส เหตุ ? ตถารูเป ภิกฺขเว ภิกฺขุ เสวโต ภชฺโต ปยฺยรฺูปาสโต อปริปฺโปโรปิ สีสกฺขนฺโถ ภาวนาปาริปฺปรี คจฺจติ, อปริปฺโปโรปิ สมานิกฺขนฺโถ ภาวนาปาริปฺปรี คจฺจติ, อปริปฺโปโรปิ ปญญาภิกฺขนฺโถ ภาวนาปาริปฺปรี คจฺจติ, อปริปฺโปโรปิ วิมุตติญาณทสฺสนกฺขนฺโถ ภาวนาปาริปฺปรี คจฺจติ. เอวรฺูปา จ เต ภิกฺขเว ภิกฺขุ “สตฺถาโร”ติปิ วุจฺจนฺติ, “สตฺถวาหา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “รณฺณชฺหา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “ตโมนฺุหา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “อาโลกกรฺา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “โอบาสกรฺา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “ปชฺุชฺตกรฺา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “ปภงฺกรฺา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “อุกฺกาธารฺา”ติปิ⁴⁰ วุจฺจนฺติ, “อริยา”ติปิ วุจฺจนฺติ, “จกฺขุมนฺโต”ติปิ วุจฺจนฺตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ปาโมชฺชกรณฺญจานํ	เอตํ โหติ วิชานตํ
ยทิทํ ภาวิตตฺตานํ	อริยานํ ฌมฺมชฺวีวินํ.
เต ชฺโตยนฺติ สทฺธมฺมํ	ภาสยนฺติ ปภงฺกรฺา
อาโลกกรณฺา ชฺวีรา	จกฺขุมนฺโต รณฺณชฺหา.
เยสํ เว สาสนํ สุตฺวา	สมมทญฺญาเย ปญฺชิตา
ชาติกฺขมภิญญาเย	นาคจฺจนฺติ ปุณฺพภาวนฺติ.
อยมฺปิ อตุโถ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ปญฺจมํ.	

³⁸ อ.ม. พหุการี. เอวมฺปริปิ

³⁹ อ.ม. อนุสฺสรณฺมปหํ

⁴⁰ อ.ม. “อุกฺกาธารฺา”ติปิ “ปภงฺกรฺา”ติปิ. อญฺจกถายํ “อุกฺกาธารฺา”ติปิ ปากฺกา

๖. ตณฺหุปปาทสูตร

[๑๐๕] วุตฺตํ เหน้ ภคฺวตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

จตฺตาริเม ภิกฺขเว ตณฺหุปปาทา, ยตฺถ ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ. กตฺเม จตฺตาริ ? จีวรเหตฺว วา ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ, ปิณฺฑปาทเหตฺว วา ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ, เสนาสนเหตฺว วา ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ, อิติภวาทเหตฺว วา ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ. อิเม โข ภิกฺขเว จตฺตาริ ตณฺหุปปาทา, ยตฺถ ภิกฺขุโน ตณฺหา อุปฺปชฺชมาณา อุปฺปชฺชติ. เอตมตฺถํ ภคฺวา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ตณฺหาทฺติโย ปุริโส	ทิมฺมทธาน สํสริ
อิตฺถภวณฺณถาภาว	สํสริ นาติวตฺตติ.
เอตมาทินวํ ฅตฺวา	ตณฺหํ ทฺกฺขสฺส สมภว
วีสตฺตโณห อนาทานิ	สโต ภิกฺขุ ปริพฺพชฺติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภคฺวตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ฃญฺจ.	

๗. สปุพฺพหุมกสูตร

[๑๐๖] วุตฺตํ เหน้ ภคฺวตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

สปุพฺพหุมกานิ ภิกฺขเว ตานิ กุลานิ, เยสํ ปฺตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺชมาคาเร ปฺชิตา โหนฺติ. สปุพฺพทเวตฺตานิ ภิกฺขเว ตานิ กุลานิ, เยสํ ปฺตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺชมาคาเร ปฺชิตา โหนฺติ. สปุพฺพทวาริยานิ ภิกฺขเว ตานิ กุลานิ, เยสํ ปฺตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺชมาคาเร ปฺชิตา โหนฺติ. สาหุเนยฺยกานิ ภิกฺขเว ตานิ กุลานิ, เยสํ ปฺตฺตานํ มาตาปิตโร อชฺชมาคาเร ปฺชิตา โหนฺติ.

“ปุพฺพหุม”ติ ภิกฺขเว มาตาปิตฺตูนํ เอตํ อธิวจฺน. “สปุพฺพทเวตฺตา”ติ ภิกฺขเว มาตาปิตฺตูนํ เอตํ อธิวจฺน. “สปุพฺพทวาริยา”ติ ภิกฺขเว มาตาปิตฺตูนํ เอตํ อธิวจฺน. “สาหุเนยฺยกา”ติ ภิกฺขเว มาตาปิตฺตูนํ เอตํ อธิวจฺน. ตํ กิสฺส เหตฺว ? พุทฺถการา ภิกฺขเว มาตาปิตโร ปฺตฺตานํ อาปาทกา โปสกา อิมสฺส โลกสฺส ทสฺเสตฺวาโรติ. เอตมตฺถํ ภคฺวา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

ปุพฺพหุมาทิ มาตาปิตโร	สปุพฺพทวาริยาติ วุจฺจเร
สาหุเนยฺยกา จ ปฺตฺตานํ	ปชฺชาย อนุกมฺปกา.
ตสฺมา หิ เน นมฺสฺเสยฺย	สกกฺกเรยฺย จ ปณฺชิตโต
อนฺเนน อถ ปาเนน	วตฺถเนน สยเนน จ
อฺจฺจาทเนน นฺหาปเนน	ปาทานํ โหวเนน จ.
ตาย นํ ปาริฉริยาย	มาตาปิตฺตุสฺส ปณฺชิตตา
อิเชว นํ ปสฺสฺสนฺติ	เปจฺจ สคฺเค ปโมทตีติ.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภคฺวตา อิติ เม สุตฺนฺติ. สตฺตมํ.	

๘. พหุการสูต

[๑๐๗] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุต :-

พหุการา⁴¹ ภิกขเว พราหมณคหปติกา ตุมหากัง, เย เต⁴² ปจจุปฏิจิตา จีวรปิณฑปาต-
เสนาสนคิลานปจจุยฆาสชชปริกษาเรหิ. ตุมหะปิ ภิกขเว พหุการา พราหมณคหปติกาณัง, ยัม เนสั
ธมมัม เทเสถ อาทิกถยานัน มชฺฌเมกถยานัน ปริโยสานกถยานัน สาทถัน สพฺพญชฺชนัน เกวลปิณฑณัน
ปริสุทฺธัน พุรหมจริยัม ปกาเสถ. เอวมิมิ ภิกขเว อญฺญมญฺญัน นิสฺสาย พุรหมจริยัม วุสฺสตี โขมฺสฺส
นิตถรณตถาย สมฺมาทฺทฺทฺสฺส อนุตฺตกริยาयाติ. เอตมตถัน ภควา อโวจ, ตตฺถเอตถัน อิติ วุจฺจติ :

สาคารา อนาคารา ⁴³ จ	อุโภ อญฺโฆญฺญนิสฺสีตา
อาราธยฺนตี สทฺธมมัม	โยคกฺกเขมมํ อนุตฺตรัม.
สาคาเรสุ จ จีวรัน	ปจจุยัม สยนาสนัน
อนาคารา ปฏิจฺจนฺตี	ปริสฺสยวิโนทฺนัน.
สุคตัม ⁴⁴ ปน นิสฺสาย	คหฺญสา ฆรเมสฺสีน
สทฺทหานา อรหตัม	อริยปญฺญา ยฌายิน.
อิธ ธมมัม จริตฺวาน	มคคัม สุคตคามินัน
นนฺทินโน เทวโลกสมฺมัม	โมทฺหนตี กามกามินตี.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนตี. อญฺจมัม.	

๙. กุหสูต

[๑๐๘] วุตต์ เหตุ ภควตา วุตตมรหตาติ เม สุต :-

เย เกจิ ภิกขเว ภิกฺขุ กุหา ถทฺธา ลปา สิงคิ อุนฺนฬฺวา อสฺมาหิตา. น เม เต ภิกขเว ภิกฺขุ
มามกา, อปคตา จ เต ภิกขเว ภิกฺขุ อิมฺสฺมา ฐมฺมวินยา, น จ เต อิมฺสฺมัม ฐมฺมวินเย วุฑฺฒีมํ วิรุฬฺหิมํ
เวปฺปุลลํ อปาชฺชนตี. เย จ โข ภิกขเว ภิกฺขุ นิกฺกุหา นิลลปา ธีรา อถทฺธา สุสฺมาหิตา, เต จ โข เม
ภิกขเว ภิกฺขุ มามกา, อนปคตา จ เต ภิกขเว ภิกฺขุ อิมฺสฺมา ฐมฺมวินยา, อิมฺสฺมัม จ เต ฐมฺมวินเย
วุฑฺฒีมํ วิรุฬฺหิมํ เวปฺปุลลํ อปาชฺชนตี. เอตมตถัน ภควา อโวจ, ตตฺถเอตถัน อิติ วุจฺจติ :

กุหา ถทฺธา ลปา สิงคิ	อุนฺนฬฺวา อสฺมาหิตา
น เต ฐมฺเม วิรุฬฺหตี	สมฺมาสมฺพุทฺธเทสฺสตี.
นิกฺกุหา นิลลปา ธีรา	อถทฺธา สุสฺมาหิตา
เต เว ฐมฺเม วิรุฬฺหตี	สมฺมาสมฺพุทฺธเทสฺสตี.
อยมฺปิ อตฺถิโก วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนตี. นวมัม.	

⁴¹ ส.อ. พหุการา. เอวมุปริปิ

⁴² อ.ม. โว

⁴³ อ.ม. อนคารา

⁴⁴ ส.ม. ปุคคัลลัม

๑๐. นทีโสตสฺสุตต

[๑๐๙] วุตฺตํ เหนฺตํ ภคฺวตา วุตฺตมรหตาติ เม สุตฺ :-

เสยฺยถาปี ภิกฺขเว ปุริโส นทียา โสเตน โอรุเยหฺยเย ปิยรूपสาตรูเปน, ตเมนํ จกฺขุมา ปุริโส ตีเร จิตฺ ทิสฺวา เอวํ วทฺเยย “ภิกฺขาปี โข ตวํ อมฺโห ปุริส นทียา โสเตน โอรุยฺหสิ ปิยรूपสาตรูเปน, อตฺถิ เจตฺถ เหนฺจฺจา รหฺโท สฺมุมิ สวาวุญฺโฆ สคฺโข สรภฺขโส, ยํ ตวํ อมฺโห ปุริส รหฺทํ ปาปฺพนิตฺวา มรณํ วา นิคฺจจฺสิ มรณมตฺตํ วา ทฺกฺขนฺ”ติ. อถ โข โส ภิกฺขเว ปุริโส ตสฺส ปุริสสฺส สทฺทํ สุตฺวา หตฺถเอหิ จ ปาเทหิ จ ปฏฺิโสตนํ วายเมยฺย. อุปมา โข เม อຍํ ภิกฺขเว กตา อตฺถสฺส วิญญาปนาย. อยญฺเจเวตฺถ อตฺถโ :

“นทียา โสเตนา”ติ⁴⁵ โข ภิกฺขเว ตณฺหาเยตํ อธิวจฺนํ.

“ปิยรूपสาตรูเปน”ติ⁴⁶ โข ภิกฺขเว ฌนฺเนตํ อชฺฌมตฺติกานํ อายตนาณํ อธิวจฺนํ.

“เหนฺจฺจา รหฺโท”ติ โข ภิกฺขเว ปญฺจณฺนํ โอรุมฺภาคิยานํ สํโยชนานํ อธิวจฺนํ.

“สมฺมุมิ”ติ⁴⁷ โข ภิกฺขเว โภจฺญาปายาสสฺสเสตํ อธิวจฺนํ.

“สวาวุญฺโฆ”ติ⁴⁸ โข ภิกฺขเว ปญฺจณฺเนตํ กามคฺคณานํ อธิวจฺนํ.

“สคฺโข สรภฺขโส”ติ⁴⁹ โข ภิกฺขเว มาตฺรคามสฺสเสตํ อธิวจฺนํ.

“ปฏฺิโสตนํ”ติ⁵⁰ โข ภิกฺขเว เนกฺขมฺมสฺสเสตํ อธิวจฺนํ.

“หตฺถเอหิ จ ปาเทหิ จ วายาโม”ติ โข ภิกฺขเว วิริยารมฺภสฺสเสตํ อธิวจฺนํ.

“จกฺขุมาปุริโส ตีเร จิตฺ”ติ โข ภิกฺขเว ตถาคตฺสฺสเสตํ อธิวจฺนํ อรหฺโต สมนฺมาสมฺพุทฺธสฺสาติ.

เอตมตฺถํ ภคฺวา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจติ :

สหาปี ทฺกฺขนฺ ชฺเหยฺย กาม

โยคฺกเขมํ อายตี ปตฺถยาโน

สมฺมปฺปชาโน สฺมุมิตฺตจิตฺโต

วิมฺุตฺติยา ผสฺสเย ตตฺถ ตตฺถ.

ส เวทฺคฺ วุสิตฺพฺรหฺมจฺริโย

โลกนฺตคฺ ปารคฺโตติ วุจฺจตีติ.

อຍมฺปิ อตฺถโ วุตฺโต ภคฺวตา อิติ เม สุตฺนฺติ. ทสมํ.

⁴⁵ อ.ม. “นทียา โสโต”ติ

⁴⁶ อ.ม. “ปิยรูปํ สาตรูปน”ติ

⁴⁷ สฺยา. “สมฺมุมิ”ติ

⁴⁸ อ.ม. “อวาวุญฺน”ติ

⁴⁹ อ.ม. “คหฺรภฺขโส”ติ

⁵⁰ อ.ม. “ปฏฺิโสโต”ติ

๑๑. จรสุตต

[๑๑๐] วุตต์ เหตุ ภคเวตา วุตตมรหตาติ เม สุต :-

จรโต เจปี ภิกขเว ภิกขุโน อุปปชชติ กามวิตกโก วา พยาปาทวิตกโก วา วิหีสาวิตกโก วา, ตถเจ ภิกขเว ภิกขุ อธิวาเสติ นป্পชหติ น วิโนเทติ น พยนตีกโรติ⁵¹ น อนนภาว คเมติ. จรมปี ภิกขเว ภิกขุ เอวภูโต อนาตาปี อนนตตปปี⁵² สตต สมิต กุสึโต หีนวีริโยติ วุจจติ.

จิตสส เจปี ภิกขเว ภิกขุโน อุปปชชติ กามวิตกโก วา พยาปาทวิตกโก วา วิหีสาวิตกโก วา, ตถเจ ภิกขเว ภิกขุ อธิวาเสติ นป্পชหติ น วิโนเทติ น พยนตีกโรติ น อนนภาว คเมติ. จิตปี ภิกขเว ภิกขุ เอวภูโต อนาตาปี อนนตตปปี สตต สมิต กุสึโต หีนวีริโยติ วุจจติ.

นินนุสส เจปี ภิกขเว ภิกขุโน อุปปชชติ กามวิตกโก วา พยาปาทวิตกโก วา วิหีสาวิตกโก วา, ตถเจ ภิกขเว ภิกขุ อธิวาเสติ นป্পชหติ น วิโนเทติ น พยนตีกโรติ น อนนภาว คเมติ. นินนุโนปี ภิกขเว ภิกขุ เอวภูโต อนาตาปี อนนตตปปี สตต สมิต กุสึโต หีนวีริโยติ วุจจติ.

สยานสส เจปี ภิกขเว ภิกขุโน ชาครสส อุปปชชติ กามวิตกโก วา พยาปาทวิตกโก วา วิหีสาวิตกโก วา, ตถเจ ภิกขเว ภิกขุ อธิวาเสติ นป্পชหติ น วิโนเทติ น พยนตีกโรติ น อนนภาว คเมติ. สยานโนปี ภิกขเว ภิกขุ ชาครโร เอวภูโต อนาตาปี อนนตตปปี สตต สมิต กุสึโต หีนวีริโยติ วุจจติ.

จรโต เจปี ภิกขเว ภิกขุโน อุปปชชติ กามวิตกโก วา พยาปาทวิตกโก วา วิหีสาวิตกโก วา, ตถเจ ภิกขเว ภิกขุ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พยนตีกโรติ อนนภาว คเมติ. จรมปี ภิกขเว ภิกขุ เอวภูโต อาตาปี โอตตปปี⁵³ สตต สมิต อารทฐวีริโย ปหิตตโตติ วุจจติ.

จิตสส เจปี ภิกขเว ภิกขุโน อุปปชชติ กามวิตกโก วา พยาปาทวิตกโก วา วิหีสาวิตกโก วา, ตถเจ ภิกขเว ภิกขุ น อธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พยนตีกโรติ อนนภาว คเมติ. จิตปี ภิกขเว ภิกขุ เอวภูโต อาตาปี โอตตปปี สตต สมิต อารทฐวีริโย ปหิตตโตติ วุจจติ.

นินนุสส เจปี ภิกขเว ภิกขุโน อุปปชชติ กามวิตกโก วา พยาปาทวิตกโก วา วิหีสาวิตกโก วา, ตถเจ ภิกขเว ภิกขุ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พยนตีกโรติ อนนภาว คเมติ. นินนุโนปี ภิกขเว ภิกขุ เอวภูโต อาตาปี โอตตปปี สตต สมิต อารทฐวีริโย ปหิตตโตติ วุจจติ.

สยานสส เจปี ภิกขเว ภิกขุโน ชาครสส อุปปชชติ กามวิตกโก วา พยาปาทวิตกโก วา วิหีสาวิตกโก วา, ตถเจ ภิกขเว ภิกขุ นาธิวาเสติ ปชหติ วิโนเทติ พยนตีกโรติ อนนภาว คเมติ. สยานโนปี ภิกขเว ภิกขุ ชาครโร เอวภูโต อาตาปี โอตตปปี สตต สมิต อารทฐวีริโย ปหิตตโตติ วุจจติ. เอตมตถ ภควา อโวจ, ตตเถต อิติ วุจจติ :

จรั วา ยทิ วา ติฏฐัง นินนุโน อุทวา สย

⁵¹ ส.อ. พยนตีกโรติ, น พยนตีกโรติ. เอวมุปริปี

⁵² อ.ม. อนนตตปปี. เอวมุปริปี

⁵³ อ.ม. โอตตปปี, เอวมุปริปี

โย วิตกัม วิตกเกติ	ปาปากัม เคนนิสฺสิดํ.
กุมมคคัม ปฏิปนฺโน โส	โมหเนยเยสุ มุจฺฉิตโต
อภพฺโพ ตาทิโส ภิกฺขุ	มุญฺจํ สมนฺโพธิมุตฺตมํ.
โย จรํ วา ยทิ วา ติฏฺฐจํ วา	นินฺนุโน อุตฺวา สยํ
วิตกัม สมยิตฺวาน	วิตกฺกุปฺสเม รโต
ภพฺโพ โส ตาทิโส ภิกฺขุ	มุญฺจํ สมนฺโพธิมุตฺตมฺนฺติ.
อยมฺปิ อตุโถ วุตฺโต ภาควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. เอกาทสมํ.	

๑๒. สมปนฺนสีลสุตฺต

[๑๑๑] วุตฺตํ เหนฺตํ ภาควตา วุตฺตมรฺหตาติ เม สุตฺ :-

สมปนฺนสีลา ภิกฺขเว โหนฺ⁵⁴ สมปนฺนปาติโมกฺขา, ปาติโมกฺขสํวรํสูตา วิหฺรธ อจาโคจร สมปนฺนา อณฺมตฺเตสุ วชฺเชสุ ทยทสฺสาวิโน สมาทาย สีกฺขถ สีกฺขาปเทสุ.

สมปนฺนสีลานํ โว ภิกฺขเว ภาวตํ⁵⁵ สมปนฺนปาติโมกฺขานํ ปาติโมกฺขสํ วรํสูตานํ วิหฺรตํ อจาจรโคจรสมปนฺนานํ อณฺมตฺเตสุ วชฺเชสุ ทยทสฺสวีนํ สมาทาย สีกฺขตํ สีกฺขาปเทสุ, กิมสฺส ภิกฺขเว อุตฺตริ กรณฺยํ.

จฺรโต เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อภิชฺฌมา วิคตา โหติ, พฺยาปาโท วิคโต โหติ, ถีนมิทฺธํ วิคตํ โหติ, อุกฺกจฺจกุกฺกจฺจํ วิคตํ โหติ, วิจิกิฉฺชา ปหีนฺา โหติ, อารทฺธวิริยํ⁵⁶ โหติ อสฺสลีนํ, อฺปปญฺจิตา สติ อปฺปมฺมุจฺจา,⁵⁷ ปสฺสทฺโร กาโย อสฺสารทฺโร, สมฺมาหิตํ จิตฺตํ เอกคคํ. จรฺปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เหวํภูโต อาตปฺปี โอตฺตปฺปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวิริโย ปหิตฺตโตติ วุจฺจติ.

จิตฺตสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อภิชฺฌมา วิคตา โหติ, พฺยาปาโท วิคโต โหติ, ถีนมิทฺธํ วิคตํ โหติ, อุกฺกจฺจกุกฺกจฺจํ วิคตํ โหติ, วิจิกิฉฺชา ปหีนฺา โหติ, อารทฺธ โหติ วิริยํ อสฺสลีนํ, อฺปปญฺจิตา สติ อปฺปมฺมุจฺจา, ปสฺสทฺโร กาโย อสฺสารทฺโร, สมฺมาหิตํ จิตฺตํ เอกคคํ. จิตฺตปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เหวํภูโต อาตปฺปี โอตฺตปฺปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวิริโย ปหิตฺตโตติ วุจฺจติ.

นินฺนุณฺสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน อภิชฺฌมา วิคตา โหติ, พฺยาปาโท วิคโต โหติ, ถีนมิทฺธํ วิคตํ โหติ, อุกฺกจฺจกุกฺกจฺจํ วิคตํ โหติ, วิจิกิฉฺชา ปหีนฺา โหติ, อารทฺธํ โหติ วิริยํ อสฺสลีนํ, อฺปปญฺจิตา สติ อปฺปมฺมุจฺจา, ปสฺสทฺโร กาโย อสฺสารทฺโร, สมฺมาหิตํ จิตฺตํ เอกคคํ. นินฺนุโนปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ เหวํภูโต อาตปฺปี โอตฺตปฺปี สตตํ สมิตํ อารทฺธวิริโย ปหิตฺตโตติ วุจฺจติ.

⁵⁴ อ.ม. วิหฺรธ

⁵⁵ อ.ม. วิหฺรตํ

⁵⁶ อ.ม. อารทฺธํ โหติ วิริยฺนฺติปิ

⁵⁷ อ.ม. สී.อิ. อสฺสมฺมุจฺจา

สยานุสฺส เจปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุโน ชาครสฺส อภิชฺฌมา วิคฺตา โหติ, พฺยาปาโท วิคฺโต โหติ, ถีนมิทฺธํ วิคฺตํ โหติ, อุกฺคฺจจุกฺกุกฺจํ วิคฺตํ โหติ, วิจิจฺจนา ปหีนา โหติ, อารทฺธํ โหติ วีริยํ อสฺสฺสึนํ, อฺปปญฺจिता สติ อฺปปญฺญา, ปสฺสทฺโร กาโย อสฺสารทฺโร, สฺมาหิตํ จิตฺตํ เอกคฺคํ. สฺยาโนปิ ภิกฺขเว ภิกฺขุ ชาคโร เอวํภูโต อาตานิ อิตฺตปฺปปี สตตํ สฺमितํ อารทฺธวีริโย ปหิตตฺโตติ วุจฺจตีติ. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจตี :

ยตํ จเร ยตํ ติฏฺฐเจ	ยตํ อจฺเณ ยตํ สเย
ยตํ สฺมฺมิณฺชเย ⁵⁸ ภิกฺขุ	ยตเมณํ ปสฺสารเย.
อฺทฺธํ ตีริยํ อปาจันํ	ยาวตา ชคฺโต คติ
สฺมเวกฺขิตา จ ฐมฺมานํ	ชนฺฐานํ อฺทฺทฺทฺยพฺพํ.
เอวํ วิหาริมาตานิ	สนฺตวฺตุตี อฺนุทฺตํ
เจโตสฺมณสฺมาจฺฉี	สิกฺขมฺานํ สทา สตํ
สตตํ ปหิตตฺโตติ	อาหุ ภิกฺขุํ ตถาวินฺนฺติ.
อฺยมฺปิ อตฺถโต วฺตุโต ภควตา อิติ เม สฺตฺนฺติ. ทฺวาทสฺมํ.	

๑๓. โลกสุตต

[๑๑๒] วุตฺตํ เหนตํ ภควตา วุตฺตมรหตาติ เม สฺตํ :-

โลเก ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิสฺมฺพุทฺโธ, โลกสฺมา ตถาคโต วิสฺขุตฺโต. โลกสฺมฺพุทฺโธ ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิสฺมฺพุทฺโธ, โลกสฺมฺพุทฺโธ ตถาคตสฺส ปหีนो. โลกนิโรโธ ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิสฺมฺพุทฺโธ, โลกนิโรโธ ตถาคตสฺส สจฺฉิกฺโข. โลกนิโรธคามินี ปฏฺิปปทา ภิกฺขเว ตถาคเตน อภิสฺมฺพุทฺธา, โลกนิโรธคามินี ปฏฺิปปทา ตถาคตสฺส ภาวิตา.

ยํ ภิกฺขเว สเทวสฺส โลกสฺส สมารกสฺส สฺพฺรหฺมกสฺส สฺสสฺมณพฺราหฺมณีนฺยา ปชาย สเทว- มนุสฺสสฺยา ทิฏฺฐํ สฺตํ มุตํ วิญฺญาตํ ปตฺตํ ปริเยสิตํ อฺนุวิจฺริตํ มนฺสา, ยสฺมา ตํ ตถาคเตน อภิสฺมฺพุทฺธํ, ตสฺมา ตถาคโต"ติ วุจฺจตี.

ยญฺจ ภิกฺขเว รตฺตี ตถาคโต อฺนุตฺตรํ สฺมฺมาสมฺโพธิํ อภิสฺมฺพุทฺธมฺติ, ยญฺจ รตฺตี อฺนุปาทิสฺสาย นิพฺพานธฺาตฺฐยา ปรินิพฺพายติ, ยเมตสฺมี อฺนุตฺเร ภาสติ ลปติ นิทฺทิสติ, สฺพฺพนฺตํ ตถาว โหติ โน อญฺญถา, ตสฺมา "ตถาคโต"ติ วุจฺจตี.

ยถาวาที ภิกฺขเว ตถาคโต ตถากาโร, ยถากาโร ตถาวาที. อิติ ยถาวาที ตถากาโร, ยถากาโร ตถาวาที, ตสฺมา "ตถาคโต"ติ วุจฺจตี.

สเทเวเก ภิกฺขเว โลเก สมารเก สฺพฺรหฺมเก สฺสสฺมณพฺราหฺมณีนฺยา ปชาย สเทวมนุสฺสสฺยา ตถาคโต อภิกฺขุ อภิภูโต อญฺญตฺถุทฺโส วสฺวตฺตี, ตสฺมา "ตถาคโต"ติ วุจฺจตี. เอตมตฺถํ ภควา อโวจ, ตตฺถเอตํ อิติ วุจฺจตี :

สพฺพโลเก อภิญฺญา	สพฺพโลเก ยถาตถํ
------------------	-----------------

⁵⁸ อ.ม. สมิณฺชเย

สัพพะโลกวิสัยตุโต
 ส เว สัพพาทิฏฐีโร
 ฌญจาสส ปรรมา สนฺติ
 เอส ชีณาสโว พุทฺโธ
 สัพพกมมกฺขยํ ปตฺโต
 เอส โส ภควา พุทฺโธ
 สเทวกสฺส โลกสฺส
 อิติ เทวา มนุสฺสา จ
 สงฺกมม ตํ นมสฺสนฺติ
 ทนฺโต ทมยตํ เสฏฺโฐ
 มุตฺโต โมจยตํ อคฺโค
 อิติ เหน้ นมสฺสนฺติ
 สเทวกสฺมี โลกสฺมี
 อยมฺปี อตฺถิ วุตฺโต ภควตา อิติ เม สุตฺนฺติ. เตรสมํ.

สัพพะโลก อณฺูปโย.⁵⁹
 สัพพคณฺถปฺปโมจโน
 นิพพานํ อุกฺโตภยํ.
 อนิโฆ ฉินฺนสํสโย
 วิมุตฺโต อฺุปริสงฺขเย.
 เอส สีโห อณฺุตฺตโร
 พฺรหฺมจกํ ปวตฺตยิ.
 เย พุทฺธํ สรณํ คตา
 มหนตํ วิตฺสารทํ.
 สนฺโต สมยตํ อิติ
 ตินฺนุเณ ตารยตํ วโร.
 มหนตํ วิตฺสารทํ
 นตฺถิ เต ปฏฺฐิคุคฺคโลติ.
 จตฺตุกฺกนิปาโต นิฏฺฐิโต.

ตสฺสุทฺททานํ

⁶⁰พฺรหฺมณา จตฺตาริ^๒ ชานํ สมณสีลา ตณฺหา พฺรหฺมา
 พหุการา ⁶¹กฺุหนา ปฺริสา^๓ ⁶²จริ สมฺปนฺนโลเกน^๔ เตรสาติ.

อิตฺตฺตฺตเก ทฺวาทสาธิกสฺตสฺตฺตฺนฺติ.

อิตฺตฺตฺตกํ นิฏฺฐิตํ.

⁵⁹ ก. อณฺูปโม. อญฺจกถายํ อณฺุสโย

⁶⁰ -^๒ อ.ม. พฺรหฺมณฺสฺลภา

⁶¹ -^๓ อ.ม. กฺุหฺปฺริสา

⁶² -^๔ จรสมฺปนฺนโลเกน

๔. จตุตถวรรค⁶³

หมวดที่ ๔

๑. วิตักกสูตร

ว่าด้วยอกุศลวิตก

[๘๐] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้

อกุศลวิตก ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. วิตกที่เกี่ยวกับความไม่ต้องการให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน

๒. วิตกที่เกี่ยวกับลามกสักการะและการสรรเสริญ

๓. วิตกที่เกี่ยวกับความเอ็นดูในคนอื่น

ภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้ประกอบด้วยวิตกที่ไม่ต้องการให้ผู้อื่นดูหมิ่นตน

เป็นผู้หนักในลามกสักการะและการสรรเสริญ

มีปกติยินดีกับพวกอำมาตย์

ย่อมอยู่ห่างไกลจากธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งสังโยชน์

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละทิ้งบุตร สัตว์เลี้ยง

การแต่งงาน และความห่วงใยได้ เช่นนี้

จึงควรเพื่อจะบรรลุอรหัตตผลอันยอดเยี่ยมได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

วิตักกสูตรที่ ๑ จบ

๒. สักการสูตร

ว่าด้วยผู้ถูกสักการะครอบงำจิต

[๘๑] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกสักการะครอบงำอำยัจิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกความเสื่อมสักการะครอบงำอำยัจิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกสักการะและความเสื่อมสักการะทั้งสองครอบงำอำยัจิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก

คำที่ว่า “เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกสักการะครอบงำอำยัจิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกความเสื่อมสักการะ ครอบงำอำยัจิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เราได้ เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกสักการะและความเสื่อมสักการะทั้งสองครอบงำอำยั

⁶³ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬารามณ์ เล่มที่ ๒๕

จิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก” นั้น เราหาได้กล่าวเพราะรับฟังมาจากสมณะ หรือพราหมณ์อื่น ๆ ไม่

ภิกษุทั้งหลาย แท้จริงแล้ว เราตัวเอง เห็นเอง ทราบเองทั้งนั้น จึงกล่าวกันว่า “เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกสักการะครอบงำอำยัจิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูกความเสื่อมสักการะครอบงำอำยัจิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เราได้เห็นเหล่าสัตว์ที่ถูก สักการะและความเสื่อมสักการะทั้งสองครอบงำอำยัจิต หลังจากตายแล้ว จะไปเกิด ในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
สมาธิของภิกษุใด ผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาท

ย่อมหวั่นไหวด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ

(๑) ด้วยมีผู้สักการะ (๒) ด้วยไม่มีผู้สักการะ

ภิกษุนั้นผู้เข้าฌาน มีความเพียรต่อเนื่อง

พิจารณาเห็นด้วยปัญญาที่สุขุม

ยินดีในธรรมเป็นที่ลี้ลับไปแห่งอุปาทาน⁶⁴

นักปราชญ์ทั้งหลายเรียกว่า สัตบุรุษ⁶⁵

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สักการสูตรที่ ๒ จบ

๓. เทวสัททสูตร

ว่าด้วยการเปล่งเสียงของเทวดา

[๘๒] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เทวดาอาศัยโอกาส ๓ โอกาส จึงเปล่งเสียงออกไปในหมู่เทวดา

โอกาส ๓ โอกาส อะไรบ้าง คือ

๑. โอกาสที่อริยสาวกปลงผม โกนหนวด นุ่งห่มผ้ากาสาหวัดออกจากเรือนบวชเป็นบรรพชิต เทวดาย่อมเปล่งเสียงออกไปในหมู่เทวดาว่า “อริยสาวกนี้ตั้งใจจะทำสงครามกับกิเลสมาร” นี่เป็นเสียง ของเทวดาข้อที่ ๑ ที่เปล่งออกไปเพราะอาศัยโอกาส

๒. โอกาสที่อริยสาวกบำเพ็ญเพียรด้วยการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๗ หมวด เทวดาย่อมเปล่งเสียงออกไปในหมู่เทวดาว่า “อริยสาวกนี้กำลังผจญกับกิเลสมาร” นี่เป็นเสียงของเทวดาข้อที่ ๒ ที่เปล่งออกไปเพราะอาศัยโอกาส

๓. โอกาสที่อริยสาวกทำให้แจ้งเจตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน เทวดา ย่อมเปล่งเสียงออกไปในหมู่เทวดาว่า “อริยสาวกนี้ชนะสงครามแล้ว เขาชนะได้ขาด จึงครอบครองตำแหน่งความเป็นใหญ่ในสงครามนั้นนั่นแล” นี่เป็นเสียงของเทวดาข้อที่ ๓ ที่เปล่งออกไปเพราะอาศัย โอกาส

⁶⁴ ธรรมเป็นที่ลี้ลับไปแห่งอุปาทาน หมายถึงอรหัตผลอันเป็นที่ลี้ลับไปแห่งอุปาทาน ๔ ประการ คือ (๑) กามอุปาทาน (ความยึดมั่นในกาม) (๒) ทิฏฐูปาทาน (ความยึดมั่นในทิฏฐิ) (๓) สีลพทุปปาทาน (ความยึดมั่นในศีลและวัตร) (๔) อัตตวาทุปปาทาน (ความยึดมั่นในอัตตวาทุ) (พ.อติ.อ. ๘๑/๒๘๖) , ดูเทียบ ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๒/๒๙๓

⁶⁵ พุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๑๐-๑๐๑๑/๕๐๕

ภิกษุทั้งหลาย เทวดาอาศัยโอกาส ๓ โอกาสนี้แล จึงเปล่งเสียงออกไปในหมู่เทวดา”
 พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
 แม้เทวดาเห็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ผู้ชนะสงครามกิเลส ทรงคุณธรรมยิ่งใหญ่
 ปราศจากความสะทกสะท้าน
 ย่อมมอบน้อมพร้อมทั้งกล่าวว่า
 ท่านบุรุษอาชาไนย ขอนอบน้อมต่อท่าน
 ผู้ครอบงำกิเลสที่ชนะได้ยาก
 เหาชนะเสนาของมัจจุราชอันไม่มีใครกันไว้ได้ ด้วยวิโมกข์
 เทวดาย่อมมอบน้อมท่านผู้มีจิตบรรลุลุรหัตตผลแล้ว
 ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้แล
 เพราะท่านไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งมัจจุราช
 เทวดาจึงนอบน้อมต่อท่าน
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

เทวส์ทสูตรที่ ๓ จบ

๔. ปัญญาบุพพนิมิตตสูตร

ว่าด้วยบุพพนิมิต ๕ ประการ

[๘๓] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ในเวลาที่เทพบุตรจะจุติจากหมู่เทพ ย่อมปรากฏบุพพนิมิต ๕ ประการ คือ

๑. ดอกไม้ที่ประดับเหี่ยวแห้ง
๒. พัสตราภรณ์ที่สวมใส่ห่มองจางลง
๓. เหงื่อไหลออกจากกรักแร้
๔. ผิวพรรณเศร้าย่อมองปรากฏที่กาย
๕. เทพบุตรนั้นจะหมดความยินดีในทิพยสมบัติของตน

เทวดาทราบว่า เทพบุตรนี้จะจุติ ก็พลอยยินดีอวยพรให้ ๓ ประการ คือ

๑. ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว ขอให้ได้ไปเกิดในภูมิที่ดี
๒. ท่านได้ไปเกิดในภูมิที่ดีแล้ว ขอให้ได้ลาภที่ได้ด้วยดี^{๖๖}
๓. ท่านครั้นได้ลาภอัน(ที่ได้ด้วย)ดีแล้ว ขอให้ดำรงตนอยู่ด้วยดี

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้แล้ว ภิกษุรูปหนึ่งได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า “ข้าแต่
 พระองค์ผู้เจริญ การไปเกิดในภูมิที่ดีของเทวดาเป็นอย่างไร การได้ลาภ อันดีของเทวดาเป็นอย่างไร การ
 ดำรงตนอยู่ด้วยดีของเทวดาเป็นอย่างไร พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ภิกษุทั้งหลาย การเกิดเป็นมนุษย์ ชื่อว่าเป็นการ ไปเกิดในภูมิที่ดี
 ของเทวดา การที่เทพบุตรลงมาเกิดเป็นมนุษย์แล้วได้ความศรัทธาในธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศไว้ นี้ชื่อว่า

^{๖๖} **ลาภที่ได้ด้วยดี** ในที่นี้หมายถึงลาภมีศรัทธาเป็นต้น เพราะศรัทธาเป็นสภาพที่จะติดตามตนไปได้ เป็นของไม่ทั่วไปแก่คนอื่น มี
 อยู่เฉพาะตน เป็นเหตุแห่งสมบัติทุกอย่าง และเป็นเหตุให้ได้ทรัพย์ มีเงินและทองเป็นต้นที่เป็นโลกียะอีกด้วย (ขุ.อิติ.อ.
 ๑/๘๓/๒๙๓)

เป็นการได้ลาภอันดีของเทวดา ก็ความศรัทธาของเทพบุตรนั้นแล ตั้งมั่น มีเหตุเกิด หยั่งลง มั่นคง อันสมณพราหมณ์ เทวดา มาร พรหม หรือใคร ๆ ในโลกไม่สามารถทำให้คลอนแคลนไปได้ นี่ชื่อว่า เป็นการดำรงตนอยู่ด้วยดีของเทวดา”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้
เมื่อเทพบุตรจะจุติจากเทวโลก เพราะสิ้นอายุ
เทวดาผู้พลอยยินดี ย่อมเปล่งเสียงอวยพร ๓ ประการ คือ
ท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้ว
ขอให้ไปเกิดในภูมิที่ดี คืออยู่ร่วมกับมนุษย์เกิด
ท่านเกิดเป็นมนุษย์แล้ว ขอให้ได้มีศรัทธาอย่างสูงยิ่ง
ในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
ศรัทธาของท่านนั้นขอให้ตั้งมั่น มีเหตุเกิด
หยั่งลง มั่นคงในสัมมาสัมพุทธเจ้า
ที่ตถาคตประกาศไว้ดีแล้ว
ใคร ๆ ทำให้คลอนแคลนไม่ได้ตลอดชีวิตเกิด
ท่านจงละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริตได้ทั้งหมด
รวมทั้งละกรรมชั่วที่ประกอบด้วยโทษอื่น ๆ
จงทำความดีทางกาย วาจาให้มาก
และทำความดีทางใจที่ประมาณมิได้ ปราศจากอุปธิ
นอกจากนั้น ท่านจงทำบุญ
ที่ทำให้เกิดสมบัตินั้นให้มาก ด้วยการให้ทาน
ชักชวนผู้อื่นให้ดำรงอยู่ในสัมมาสัมพุทธเจ้า
ในพุทธศาสนาเกิด
เมื่อเทวดารู้แน่ว่า เทพบุตรกำลังจะจุติ
ย่อมพลอยยินดีด้วยการอนุเคราะห์กล่าวชวณดังนี้ว่า
ท่านเทพบุตร ท่านจงหวนกลับมาเกิด
ในเทวโลกนี้บ่อย ๆ เกิด
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ปัญญาบุพพนิมิตตสูตรที่ ๔ จบ

๕. พหุชนहितสูตร

ว่าด้วยบุคคลเกื้อกูลชาวโลก

[๘๔] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้ เมื่อเกิดขึ้นในโลก⁶⁷ ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

⁶⁷ โลก มี ๓ คือ (๑) สัตว์โลก โลกคือหมู่สัตว์ (๒) สังขารโลก โลกคือสังขาร (ขันธ ๕) (๓) โอกาสโลก โลกคือแผ่นดิน ในที่นี้หมายถึง สัตว์โลก (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๘๔/๒๙๖)

บุคคล ๓ จำพวก คือ

๑. พระตถาคตเสด็จอุบัติขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดา ของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ตถาคตพระองค์นั้น ทรงแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์ ครบถ้วน นี่คือนักคน จำพวกที่ ๑ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๒. สาวกของพระตถาคตศาสดาพระองค์นั้นนั่นเอง เป็นพระอรหันตชีนาสพ อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระ ได้แล้ว บรรลุประโยชน์ตนโดยลำดับแล้ว สิ้นภวสังโยชน์แล้ว หลุดพ้น เพราะรู้โดยชอบ สาวกนั้นแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์ ครบถ้วน นี่คือนักคนจำพวกที่ ๒ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คน หมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๓. สาวกของพระตถาคตศาสดาพระองค์นั้นนั่นเอง ยังเป็นพระเสขะ กำลังปฏิบัติอยู่ เป็นพหุสูต ถึงพร้อมด้วยศีลและวัตร แม้สาวกนั้น ก็แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิ บริบูรณ์ ครบถ้วน นี่คือนักคนจำพวกที่ ๓ ซึ่งเมื่อเกิดขึ้น ในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คน หมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อ ความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”

ภิกษุทั้งหลาย บุคคล ๓ จำพวกนี้แล เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อเกื้อกูลแก่คนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่คนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อ ประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระศาสดาผู้ทรงแสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่

จัดเป็นบุคคลจำพวกที่ ๑ ในโลก

พระสาวกผู้ตรัสรู้ตามพระศาสดาพระองค์นั้น

ผู้อบรมตนแล้ว จัดเป็นบุคคลจำพวกที่ ๒

พระสาวกอื่น ๆ นอกจากนั้น ผู้ยังเป็นพระเสขะ

กำลังปฏิบัติอยู่ เป็นพหุสูต ถึงพร้อมด้วยศีลและวัตร

จัดเป็นบุคคลจำพวกที่ ๓

บุคคล ๓ จำพวกนี้เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในเทวดาและมนุษย์

เป็นผู้ส่องแสงสว่าง เผยแผ่สัจธรรมอยู่

ย่อมเปิดประตูเข้าสู่นิพพาน

ท่านเหล่านั้นช่วยปลดเปลื้องชนจำนวนมากออกจากโยคะ

ชนทั้งหลายผู้ปฏิบัติตามอริยมรรค

ที่พระผู้มีพระภาคผู้ทรงนำหมู่ไว้ในยชนออกจากภพ

ผู้ไม่มีผู้อื่นยิ่งกว่า ทรงแสดงไว้ดีแล้ว

เป็นผู้ไม่ประมาทในศาสนธรรมของพระสุคต

ยอมทำที่สุดแห่งทุกข์ในอภิปหานี้ได้

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

พหุชนทิสสูตรที่ ๕ จบ

๖. อสุภานุปัสสิสูตร

ว่าด้วยการพิจารณากายให้เห็นเป็นของไม่งาม

[๘๕] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงพิจารณาเห็นความไม่งามในกายอยู่เสมอเถิด จงหมั่นเจริญอานาปานัสสติ มุ่งเฉพาะอารมณ์ที่เป็นภายในของพวกเธอ จงพิจารณาเห็นสภาวะไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวงอยู่เสมอเถิด เมื่อเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นความไม่งามในกายอยู่เสมอ ย่อมละราคานุสัยในธาตุที่สวयงามได้ เมื่อเธอทั้งหลาย หมั่นเจริญอานาปานัสสติ มุ่งเฉพาะอารมณ์ที่เป็นภายในของพวกเธอ มีจิตวิตกภายนอกที่เป็นฝ่ายแห่งความทุกข์ก็จะมี เมื่อเธอทั้งหลายพิจารณาเห็นสภาวะไม่เที่ยงในสังขาร ทั้งปวงอยู่เสมอ ย่อมละอวิชชาได้ วิชชาย่อมเกิดขึ้น”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้มีเพียรพิจารณาเห็นความไม่งามในกาย

ตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้าออก

พิจารณาเห็นสภาวะที่สงบระงับสังขารทั้งปวงตลอดกาล

ภิกษุนั้นแล เป็นผู้เห็นโดยชอบ

เพราะเหตุที่น้อมจิตไปในนิพพานธาตุนั้น

จึงชื่อว่าสำเร็จจอกิณฺญา ๖ ประการ

เป็นผู้สงบ ล่วงพ้นโยคะได้แล้ว เป็นมุนีแท้จริง

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อสุภานุปัสสิสูตรที่ ๖ จบ

๗. ธัมมานุถัมมปฏิปันนสูตร

ว่าด้วยผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม

[๘๖] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเมื่อกล่าวว่า “สภาวะที่สมควรใดเป็นเหตุให้บุคคลเป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมด้วยการพยากรณ์^{๖๘} สภาวะที่สมควรนี้ชื่อว่า เป็นธรรมที่สมควรแก่ภิกษุผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม” ชื่อว่ากล่าวแต่เรื่องที่เป็นธรรมเท่านั้น ไม่กล่าวเรื่องที่ไม่เป็นธรรม เมื่อตรีก ชื่อว่าตรีกถึงแต่วิตกที่เป็นธรรมเท่านั้น ไม่ตรีก ถึงวิตกที่ไม่เป็นธรรม หรือเว้นกิริยาทั้งสองนั้น ชื่อว่าเป็นผู้มีอุเบกขา มีสติ มีสัมปชัญญะอยู่”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุมีธรรมเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในธรรม

พิจารณาใคร่ครวญถึงธรรม ระลึกถึงธรรมอยู่

^{๖๘} การพยากรณ์ ในที่นี้หมายถึงการบอก การกล่าว ซึ่งเป็นเหตุอันสมควรแก่การบอกกล่าว (ช.อิตติ.อ. (บาลี) ๑/๘๖/๓๐๖)

ย่อมไม่เสื่อมจากสัทธรรม⁶⁹

ภิกษุเมื่อยืน เดิน นั่ง หรือนอนก็ตาม

ควบคุมจิตให้สงบอยู่ภายในได้

ย่อมบรรลุความสงบแท้จริง

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ธัมมานุธัมมปฏิปัตตนสูตรที่ ๗ จบ

๘. อันธกรณสูตร

ว่าด้วยวิตกทั้งที่ทำให้มีตมมและไม่มีตมม

[๘๗] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อกุศลวิตก ๓ ประการนี้ทำความมีตมม ไม่ทำให้เกิด ปัญญาจักขุ ทำแต่ความไม่รู้ดับปัญญา⁷⁰ เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

อกุศลวิตก ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. กามวิตก ทำความมีตมม ไม่ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำแต่ความไม่รู้ดับปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

๒. พยาบาทวิตก ทำความมีตมม ไม่ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำแต่ความไม่รู้ดับปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

๓. วิหิงสาวิตก ทำความมีตมม ไม่ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำแต่ความไม่รู้ดับปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

อกุศลวิตก ๓ ประการนี้แล ทำความมีตมม ไม่ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำแต่ความไม่รู้ดับปัญญา เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย กุศลวิตก ๓ ประการนี้ไม่ทำความมีตมม ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำให้เกิดความรู้ทำปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นไปเพื่อนิพพาน

กุศลวิตก ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เนกขัมมวิตก ไม่ทำความมีตมม ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำให้เกิดความรู้ ทำปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นไปเพื่อนิพพาน

๒. อพยาบาทวิตก ไม่ทำความมีตมม ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำให้เกิดความรู้ ทำปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นไปเพื่อนิพพาน

๓. อวิหิงสาวิตก ไม่ทำความมีตมม ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำให้เกิดความรู้ ทำปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นไปเพื่อนิพพาน

กุศลวิตก ๓ ประการนี้แล ไม่ทำความมีตมม ทำให้เกิดปัญญาจักขุ ทำให้เกิดความรู้ ทำปัญญาให้เจริญ ไม่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ เป็นไปเพื่อนิพพาน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุผู้บำเพ็ญเพียร ควรตรึกถึงกุศลวิตก ๓ ประการ

⁶⁹ ดูธรรมบทข้อ ๓๖๔ หน้า ๑๔๗ ในเล่มนี้ และดูเทียบ ชุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๑๐๓๕/๕๐๙

⁷⁰ ปัญญา หมายถึงปัญญา ๓ ประการ คือ (๑) กัมมัตสกตาปัญญา (๒) ฌานปัญญา (๓) วิปัสสนาปัญญา (ช.อติ.อ. (บาลี) ๘๗/๓๐๘)

และควรขจัดอกุศลวิตก ๓ ประการออก
 ภิกษุผู้นั้นย่อมทำมิจฉาวิตกและมิจฉาวิจารณ์ให้สงบลงได้พลัน
 เหมือนฝนตกทำฝุ่นธุลีที่ฟุ้งขึ้นให้สงบหายได้ ฉะนั้น
 ภิกษุผู้บำเพ็ญเพียรนั้น มีใจสงบจากอกุศลวิตกทั้งหมด
 ย่อมบรรลุสันติบท⁷¹ได้ในอภิปหานี้แน่นอน
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อันธกรณสูตรที่ ๘ จบ

๙. อันตรามลสูตร

ว่าด้วยธรรมเป็นมลทินภายใน

[๘๘] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้ เป็นมลทิน⁷²ภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็น
 เพชฌฆาตภายใน เป็นข้าศึกภายใน⁷³

ธรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. โลภะเป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็นเพชฌฆาตภายใน เป็นข้าศึก
 ภายใน

๒. โทสะเป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็นเพชฌฆาตภายใน เป็นข้าศึก
 ภายใน

๓. โมหะเป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็นเพชฌฆาตภายใน เป็นข้าศึก
 ภายใน

ภิกษุทั้งหลาย ธรรม ๓ ประการนี้แล เป็นมลทินภายใน เป็นอมิตรภายใน เป็นศัตรูภายใน เป็น
 เพชฌฆาตภายใน เป็นข้าศึกภายใน”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

โลภะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์

โลภะทำให้เกิดจิตกำเริบ โลภะเป็นภัยที่เกิดภายใน

คน(ส่วนมาก)ไม่รู้จักภัยนั้น

คนโลกไม่รู้จักผล คนโลกไม่รู้จักเหตุ

ความโลภครอบงำนรชนเมื่อใด

ความมีติดบอดย่อมมีเมื่อนั้น

ส่วนผู้ใดละโลภะได้

ไม่ทะยานอยากในอารมณ์ที่เป็นเหตุแห่งความโลภ

โลภะจะถูกริยมรรคละได้เด็ดขาดไปจากผู้นั้น

⁷¹ สันติบท ในที่นี้หมายถึงนิพพาน (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๘๗/๓๑๑)

⁷² มลทิน ในที่นี้หมายถึงมลทิน ๒ อย่าง คือ (๑) มลทินทางกายมีเหงื่อเป็นต้นชำระได้ด้วยน้ำ (๒) มลทิน ทางจิตมีราคะเป็นต้น
 ชำระได้ด้วยอริยมรรคเท่านั้น (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑/๘๘/๓๑๒)

⁷³ ดูเทียบ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๓/๑๓๒

เหมือนหยาดน้ำกลิ้งตกจากใบบัว ฉะนั้น
 โทสะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
 โทสะทำให้จิตกำเริบ โทสะเป็นภัยที่เกิดภายใน
 คน(ส่วนมาก)ไม่รู้จักภัยนั้น
 คนโกรธไม่รู้จักผล คนโกรธไม่รู้จักเหตุ
 ความโกรธครอบงำนรชนเมื่อใด
 ความมีดีบอดย่อมมีเมื่อนั้น
 ส่วนผู้ใดละโทสะได้
 ไม่ขัดเคืองในอารมณ์ที่เป็นเหตุแห่งความขัดเคือง
 โทสะจะถูกริยมรรคละได้เด็ดขาดไปจากผู้นั้น
 เหมือนผลตาลสุกหลุดจากขั้ว ฉะนั้น
 โมหะก่อให้เกิดสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์
 โมหะทำจิตให้กำเริบ โมหะเป็นภัยที่เกิดภายใน
 คน(ส่วนมาก)ไม่รู้จักภัยนั้น
 คนหลงไม่รู้จักผล คนหลงไม่รู้จักเหตุ
 ความหลงครอบงำนรชนเมื่อใด
 ความมีดีบอดย่อมมีเมื่อนั้น
 ส่วนผู้ใดละโมหะได้
 ไม่ลุ่มหลงในอารมณ์ที่เป็นเหตุแห่งความหลง
 ผู้นั้นย่อมกำจัดโมหะทั้งหมดได้เด็ดขาด
 เหมือนดวงอาทิตย์กำจัดความมืด ฉะนั้น⁷⁴
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อันตรามลสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. เทวทัตตสูตร

ว่าด้วยพระเทวทัตตฤคชธรรมครอบงำ

[๘๙] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตตฤคชธรรม ๓ ประการครอบงำอำยัจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไป
 เกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกับ แก้ไขไม่ได้

อสังกรรม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. เทวทัตตฤคชธรรมความปรารถนาชั่วครอบงำอำยัจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่
 ชั่วกับ แก้ไขไม่ได้

๒. เทวทัตตฤคชธรรมมีมิตรชั่วครอบงำอำยัจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั
 ว์กับ แก้ไขไม่ได้

๓. เมื่อยังมีมรรคผลที่ควรทำให้สูงขึ้นไป เทวทัตกลับมาถึงความเสื่อมเสียกลางคัน เพราะบรรล
 ุคุณวิเศษขั้นต่ำ

⁷⁴ ดูเทียบ ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๕/๒๐, ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๒๘/๔๒๗-๔๒๘

ภิกษุทั้งหลาย เทวทัตถูกอสังฆกรรม ๓ ประการนี้แล ครอบงำอำยิจิต ต้องไปเกิดในอบาย ต้องไปเกิดในนรก ดำรงอยู่ชั่วกับ แก้วไขไม่ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
ใคร ๆ อย่าได้เกิดเป็นคนปรารถนาชั่ว

ไม่ว่าในกาลไหน ๆ ในโลก

เธอทั้งหลายจงรู้จักเทวทัตว่า

มีคติเหมือนกับคนปรารถนาชั่ว

เทวทัตเป็นที่ยกย่องกันว่า เป็นบัณฑิต

เป็นที่รู้จักกันว่า ได้อบรมตนแล้ว

เราได้ฟังมาว่า เทวทัตดุจรุ่งเรืองอยู่ด้วยยศ

เทวทัตนั้นสิ่งสมความประมาท

เบียดเบียนตถาคตนั้น

จึงต้องไปเกิดในนรกอเวจี มีประตุ ๔ ด้าน

น่าสะพรึงกลัวยิ่งนัก

ผู้ใดประทุษร้ายต่อคนที่ไม่ประทุษร้าย

ผู้ไม่ทำกรรมชั่ว

บาปย่อมถูกต้องเฉพาะผู้นั้นเท่านั้น

ผู้มีจิตคิดประทุษร้าย ไม่มีความเชื่อเพื่อ

ผู้ใดเบียดเบียนตถาคต ผู้เสด็จไปดี

มีพระทัยสงบ ด้วยการกล่าวตำหนิ

การตำหนิพระองค์ ย่อมฟังไม่ขึ้น

เปรียบเหมือนผู้ที่ตั้งใจประทุษร้ายมหาสมุทร

ด้วยยาพิษจำนวนเป็นหม้อ

เขาไม่อาจประทุษร้ายได้ เพราะมหาสมุทรน้ำแก้ว⁷⁵

ภิกษุผู้ดำเนินตามมรรคาของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก

ฟังถึงความสิ้นทุกข์ได้

บัณฑิตทำพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกให้เป็นกัลยาณมิตร

และคบหาท่านเหล่านั้น⁷⁶

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

เทวทัตตสูตรที่ ๑๐ จบ

จตุตถวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. วิตักกสูตร	๒. สักการสูตร
๓. เทวทัตตสูตร	๔. ปัญญาปุพพนิมิตตสูตร

⁷⁵ น้ำแก้ว หมายถึงทั้งแก้วและลี้ก (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๘๙/๓๑๙)

⁷⁶ ดูเทียบ วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๕๐/๒๑๑

๕. พุทฺชนหิตสูตฺร ๖. อสุภานุปัสสีสูตฺร
 ๗. รัมมานุรัมมปฏิปันนสูตฺร ๘. อันธกรณสูตฺร
 ๙. อันตรามลสูตฺร ๑๐. เทวทัตตสูตฺร

๕. ปัญจวรรค

หมวดที่ ๕

๑. อัคคัปปสาทสูตฺร⁷⁷

ว่าด้วยความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

[๙๐] แท้จริง พระสูตฺรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตฺรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๓ ประการนี้
 ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๓ ประการ คือ

๑. สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้า มีสองเท้า มีสี่เท้า และมีเท้ามากก็ตาม มีรูป หรือไม่มีรูปก็ตาม มีสัญญา ไม่มีสัญญา หรือมีสัญญาก็ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ก็ตาม มีประมาณเท่าใด ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าสัตว์มีประมาณเท่านั้น บุคคลผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

๒. ธรรมที่ปัจจัยปรุงแต่งหรือธรรมที่ปัจจัยไม่ปรุงแต่งมีประมาณเท่าใด วิราคะ(ความคลายกำหนัด) คือความสร่างความเมา ความดับความกระหาย ความถอนอาลัย ความตัดวิฏฐะ ความสิ้นต้นหา ความคลายกำหนัด ความดับทุกข์ นิพพาน บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าธรรมเหล่านั้น บุคคลผู้เลื่อมใสในวิราคะ ธรรม ชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

[ธรรมทั้งหลายที่ปัจจัยปรุงแต่งมีประมาณเท่าใด อริยมรรคมีองค์ ๘ คือ

๑. สัมมาทิฏฐิ (เห็นชอบ)	๒. สัมมาสังกัปปะ (ดำริชอบ)
๓. สัมมาวาจา (เจรจาชอบ)	๔. สัมมากรรมันตะ (กระทำชอบ)
๕. สัมมาอาชีวะ (เลี้ยงชีพชอบ)	๖. สัมมาวายามะ (พยายามชอบ)
๗. สัมมาสติ (ระลึกชอบ)	๘. สัมมาสมาธิ (ตั้งจิตมั่นชอบ)

เรากล่าวว่า เลิศกว่าธรรมเหล่านั้น บุคคลผู้เลื่อมใสในอริยมรรคมีองค์ ๘ ชื่อว่า เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ⁷⁸

๓. หมู่ที่ดี คณะที่ดี มีประมาณเท่าใด พระสงฆ์สาวกของตถาคต ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคล⁷⁹ พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณา ควรแก่การทำอัญชลี เป็นนानุญอันยอดเยี่ยมของโลก บัณฑิตกล่าวว่า เลิศกว่าหมู่หรือคณะเหล่านั้น บุคคลผู้เลื่อมใส ในสงฆ์ ชื่อว่าเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ และวิบากที่เลิศย่อมมีแก่บุคคลผู้เลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ

ภิกษุทั้งหลาย ความเลื่อมใสในสิ่งที่เลิศ ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตฺรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

⁷⁷ ดูเทียบ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๔/๕๓-๕๕, อง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๓๒/๔๙-๕๑

⁷⁸ ดูเทียบ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๐/๕๒-๕๕, ชุ.อิตติ.อ. (บาลี) ๙๐/๓๒๕

⁷⁹ ดูเทียบ อภ.ป. (ไทย) ๓๖/๒๐๗/๒๒๙

บุญที่เลิศ คือ อายุ วรรณะ ยศ เกียรติ สุข และพละ
 ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้เลื่อมใส
 ผู้รู้ธรรมที่เลิศโดยความเป็นธรรมที่เลิศ
 ผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้เลิศ ซึ่งเป็นทักษิณบุคคลชั้นเยี่ยม
 ผู้เลื่อมใสในพระธรรมที่เลิศ อันเป็นที่คลายความกำหนด
 และเป็นที่สงบระงับ นำสุขมาให้
 ผู้เลื่อมใสในพระสงฆ์ผู้เลิศ ซึ่งเป็นนาบุญอันยอดเยี่ยม
 ให้ทานแก่ท่านผู้เลิศ
 นักปราชญ์ตั้งมั่นในธรรมที่เลิศ ให้ทานแก่ท่านผู้เลิศ
 เกิดเป็นเทวดาหรือมนุษย์ก็ตาม
 ย่อมถึงความเป็นผู้เลิศ บันเทิงอยู่
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อัคคัปปสาทสูตรที่ ๑ จบ

๒. ชีวกสูตร

ว่าด้วยชีวิตของผู้ทุศีล

[๙๑] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย การที่ภิกษุทุศีลเที่ยวบิณฑบาตเลี้ยงชีพนี้ เป็นการกระทำที่ต่ำทราม การที่ภิกษุ
 ทุศีลประพฤติเช่นนี้ย่อมถูกชาวโลกด่าว่า “เจ้าคนนี้อุ้มบาตรเที่ยวขอชาวโลกเลี้ยงชีพ”

กุลบุตรต่างเป็นผู้ตระหนักในเหตุ อาศัยความตระหนักในเหตุ จึงเข้ามาใช้ชีวิตเที่ยวขอก่อนข้าวนี้
 มิใช่ถูกพระราชารับสั่งให้นำไปจองจำ มิใช่ถูกพวกโจรนำไปกักขัง มิใช่เป็นลูกหนี้ มิใช่ตกอยู่ในห่วงอันตราย
 มิใช่มุ่งจะยึดเป็นอาชีพ แท้จริง กุลบุตรเหล่านั้นเข้ามาบวชด้วยเหตุผลว่า “พวกเราต่างถูกความเกิด ความ
 แก่ ความตาย ความโศก ความร่ำไร ความทุกข์ ความเสียใจ ความตรอมใจ ทับถมครอบงำ จมอยู่ในทุกข์
 สาละวันอยู่กับทุกข์ ทำอย่างไรเล่า การทำที่สุดกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ จะพึงปรากฏได้”

กุลบุตรนี้เป็นผู้บวชแล้วด้วยเหตุผลตามที่กล่าวแล้วนี้ แต่แล้วกุลบุตรนั้นกลับมีความละโมภ
 กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตพยาบาท คิดประทุษร้าย หลงลืมสติ ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับ
 กระส่าย ไม่สำรวจอินทรีย์

ภิกษุทั้งหลาย ท่อนพินในที่เผาศพ ถูกไฟไหม้ทั้งด้านหัวและท้าย และตรงกลางยังเป็นอณู จะใช้
 เป็นพินในบ้านหรือในป่าก็ไม่ได้ทั้งนั้น ฉนฺได บุคคลผู้นี้ก็เปรียบเช่นนั้น เราเรียกว่า “เป็นคนเสื่อมจากโภคะ
 ของคฤหัสถ์ และไม่สามารถบำเพ็ญประโยชน์สำหรับความเป็นสมณะให้บริบูรณ์ได้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

คนผู้มีส่วนชั่ว เสื่อมจากโภคะของคฤหัสถ์

ทั้งยังทำลายประโยชน์ของความเป็นสมณะให้เสื่อมสูญสิ้นไป

เหมือนท่อนพินในที่เผาศพหมดใหม่ไป ฉะนั้น

ภิกษุชั่วจำนวนมากมีผ้ากาสาวะพັນที่คอ

มีธรรมเลวทราม ไม่สำรวจ

ย่อมตกนรกเพราะบาปกรรมทั้งหลาย

การกลืนกินก้อนเหล็กแดงที่ร้อนดุจเปลวเพลิง

ยังดีกว่าการที่ภิกษุผู้ทุศีล ไม่สำรวจ

บริโภคน้ำที่ชาวบ้านเขาถวาย⁸⁰

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ชีวสูตรที่ ๒ จบ

๓. สังฆาฏิกัณณสูตร

ว่าด้วยผู้เกาะชายผ้าสังฆาฏิก

[๙๒] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุจับชายผ้าสังฆาฏิกแล้วเดินตามรอยเท้าเรา ติดตาม ไปข้างหลัง แต่ภิกษุนั้นมีความละโมภ กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิต พยาบาท คิดประทุษร้าย หลงลืมสติ ไม่รู้สึกตัว มีจิตไม่ตั้งมั่น กระสับกระส่าย ไม่สำรวจอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นก็ยังชื่อว่าอยู่ห่างไกลเรา เราก็ห่างไกลภิกษุนั้น นั่นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นยังไม่เห็นธรรม เมื่อไม่เห็นธรรม ชื่อว่าไม่เห็นเรา

ภิกษุทั้งหลาย แม้ถ้าภิกษุอยู่ไกลเราถึง ๑๐๐ โยชน์ แต่ภิกษุนั้นไม่มีความ ละโมภ ไม่กำหนดยินดีอย่างแรงกล้าในกาม มีจิตไม่พยาบาท ไม่คิดประทุษร้าย มีสติตั้งมั่น มีความรู้สึกตัว มีจิตตั้งมั่น แน่วแน่สำรวจอินทรีย์ แท้จริงแล้ว ภิกษุนั้นก็ชื่อว่าอยู่ใกล้เรา เราก็อยู่ใกล้ภิกษุนั้น นั่นเป็นเพราะเหตุไร เพราะภิกษุนั้นเห็นธรรม เมื่อเห็นธรรม ชื่อว่าเห็นเรา”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

บุคคลผู้มักมาก มีความคับแคบ

ตกอยู่ในอำนาจค้นหา ยังดับความเร่าร้อนไม่ได้

ถึงจะติดตามพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ผู้หมดค้นหาที่ทำให้หวนไหว ผู้ทรงดับความเร่าร้อนได้

ผู้นั้นชื่อว่ามีศรัทธาดี

เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ปราศจากความกำหนดยินดี

เป็นผู้อยู่ห่างไกล⁸¹

ส่วนบุคคลผู้เป็นบัณฑิต

พิจารณาธรรม⁸²ด้วยปัญญาอันยิ่งแล้ว

ต่อมาจึงกำหนดธรรมนั้น

เป็นผู้หมดกิเลสที่ทำให้หวนไหว สงบระงับกิเลสได้เด็ดขาด

ดุจห้วงน้ำสงบเรียบยามสงบลง ฉะนั้น

ผู้นั้นไม่หวนไหว ดับความเร่าร้อนได้แล้ว

ชื่อว่าหมดความกำหนดยินดี

เห็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ไม่ทรงมีความหวนไหว

ทรงดับความเร่าร้อนได้

⁸⁰ ดูธรรมบท ข้อ ๓๐๗-๓๐๘ หน้า ๑๒๙, อิติวุตตกะ ข้อ ๔๘ หน้า ๓๙๙ ในเล่มนี้

⁸¹ ห่างไกล หมายถึงห่างไกลจากสภาวะธรรม (ขุ.อติ.อ. (บาลี) ๙๒/๓๓๕)

⁸² ธรรม ในที่นี้หมายถึงอริยสัจ ๔ ประการ (ขุ.อติ.อ. (บาลี) ๙๒/๓๓๕)

ทรงปราศจากความกำหนดยินดี เป็นผู้อยู่ใกล้ทีเดียว
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สังฆาภิวัตน์สูตรที่ ๓ จบ

๔. อัคคิสสูตร

ว่าด้วยไฟกิเลส

[๙๓] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้

ไฟ ๓ กอง คือ

๑. ไฟคือราคะ ๒. ไฟคือโทสะ ๓. ไฟคือโมหะ

ภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ไฟคือราคะ ย่อมเผาผลาญนรชนผู้กำหนด

หมกมุ่นอยู่ในกามทั้งหลาย

ไฟคือโทสะ ย่อมเผาผลาญนรชนผู้มีจิตพยาบาท ชอบฆ่าสัตว์

ไฟคือโมหะ ย่อมเผาผลาญนรชนผู้ลุ่มหลง

ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ

หมู่สัตว์ เมื่อไม่รู้จักไฟทั้ง ๓ กองนี้

จึงยินดียิ่งในสักกายะ⁸³

ไม่พ้นจากบ่วงแห่งมาร สัมผัสเพื่อเกิดในนรก

กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อสุรกาย และแดนเปรต

ส่วนชนทั้งหลายผู้หมั่นอบรมตนในศาสนธรรม

ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งกลางวันและกลางคืน

หมั่นเจริญอุสุภัสถุญาเป็นนิตย์

ย่อมทำไฟคือราคะให้ดับลงได้

ชนทั้งหลายที่มีคุณธรรมสูง

ย่อมดับไฟคือโทสะลงได้ด้วยเมตตา

และย่อมดับไฟคือโมหะด้วยปัญญา

อันเป็นเครื่องทำลายกิเลสได้เด็ดขาด

ชนผู้มีปัญญารักษาตนเหล่านั้น

ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน

ดับไฟทั้ง ๓ กองนั้นได้แล้ว

ชื่อว่าดับกิเลสได้สิ้นเชิง ล่วงพ้นทุกข์ได้ทั้งสิ้น

บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นแจ้งอริยสัจ

จบเวท รู้สิ่งทั้งปวงโดยชอบ

⁸³ ยินดียิ่งในสักกายะ หมายถึงเพิลิตเพลินยินดีในอุปาทานชั้น ๕ ด้วยอำนาจตัณหา ทิฏฐิ และมานะ (ช.อิตติ.อ. (บาลี)

ย่อมไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก

เพราะรู้ถึงภาวะที่สิ้นสุดการเกิด

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อัคคิสุตฺรที่ ๔ จบ

๕. อุปปริกขสุตฺร

ว่าด้วยการพิจารณาโดยวิธีที่จิตไม่ฟุ้งซ่าน

[๙๔] แท้จริง พระสุตฺรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสุตฺรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุควรพิจารณาโดยประการที่วิญญาน(จิต)ของตนไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ซัดส่ายไปในอารมณ์ภายนอก ไม่ติดอยู่ภายใน จึงไม่หวาดสะดุ้งเพราะไม่ยึดติดในอารมณ์ต่าง ๆ

ภิกษุทั้งหลาย ครั้นวิญญานไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ซัดส่ายไปในอารมณ์ภายนอก ไม่ติดอยู่ภายใน เมื่อภิกษุไม่หวาดสะดุ้ง เพราะไม่ยึดมั่นอารมณ์ต่าง ๆ เหตุแห่งทุกข์คือชาติ และความเกิดทุกข์คือชราและมรณะ ก็จะมีไม่ได้อีกต่อไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสุตฺรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ภิกษุละกิเลสเครื่องข้อง ๗ ประการ⁸⁴ ได้

ตัดต้นหนานำไปสู่ภพได้เด็ดขาด

มีสงสารคือชาติหมดสิ้นแล้ว

ย่อมไม่มีภพใหม่

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อุปปริกขสุตฺรที่ ๕ จบ

๖. กามุปปัตติสุตฺร

ว่าด้วยผู้ยังเสพกามไม่สามารถล่วงสังสารทุกข์ได้

[๙๕] แท้จริง พระสุตฺรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสุตฺรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย การเสพกาม ๓ ประการนี้

การเสพกาม ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ

๑. การเสพกามของสัตว์ผู้มีความใคร่ปรากฏอยู่เป็นนิตย์⁸⁵

๒. การเสพกามของเทวดาผู้ยินดีในกามสมบัติที่ตนเนรมิต⁸⁶

๓. การเสพกามของเทวดาผู้ยินดีในกามสมบัติที่เทวดาอื่นเนรมิตให้⁸⁷

ภิกษุทั้งหลาย การเสพกาม ๓ ประการนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสุตฺรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

⁸⁴ กิเลสเครื่องข้อง ๗ ประการ คือ (๑) ตัณหา (๒) ทิฏฐิ (๓) มานะ (๔) โภคะ (๕) อวิชชา (๖) กิเลส (๗) ทุกจริต (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๙๔/๓๔๐)

⁸⁵ หมายถึงมนุษย์ และเทวดาตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชิกา จนถึงชั้นดุสิต (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๙๕/๓๔๐)

⁸⁶ หมายถึงเทวดาชั้นนิมมานรดี (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๙๕/๓๔๐)

⁸⁷ หมายถึงเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๙๕/๓๔๑)

สัตว์ผู้มีความใคร่ปรากฏอยู่เป็นนิตย์
 เทวดาผู้ยินดีในกามสมบัติที่ตนเนรมิต
 เทวดาผู้ยินดีในกามสมบัติที่เทวดาอื่นเนรมิตให้
 และสัตว์เหล่าอื่นที่เสพกามอยู่เป็นนิตย์
 ย่อมไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏที่มีสภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่น
 บัณฑิตรู้โทษในการเสพกามทั้งหลายนี้แล้ว
 ควรละเว้นกามทั้งที่เป็นของทิพย์และของมนุษย์ทั้งหมด
 บัณฑิตทั้งหลาย ตัดกระแสต้นเหตุที่กำหนดยินดี
 ในปิยรูปสาตรูป⁸⁸ที่คนทั่วไปล่วงพ้นได้ยากขาดสิ้นแล้ว
 ชื่อว่าดับกิเลสได้สิ้นเชิง ล่วงพ้นทุกซัดทั้งสิ้น
 บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นแจ้งอริยสัจ
 จบเวท รู้สิ่งทั้งปวงโดยชอบ
 ย่อมไม่กลับมาเวียนว้ายตายเกิดอีก
 เพราะรู้ยิ่งถึงภาวะสิ้นสุดการเกิด
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

กัมมูปัตติสูตรที่ ๖ จบ

๗. กามโยคสูตร

ว่าด้วยผู้ประกอบด้วยกามไปสู่วิภวสงสาร

[๙๖] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้ประกอบตนด้วยกามโยคะ⁸⁹ ประกอบตนด้วยภวโยคะ⁹⁰ ชื่อว่าเป็น
 อาคามี⁹¹ คือยังต้องกลับมาเกิดในกามภูมิอีก

บุคคลผู้ปรากฏตนออกจากกามโยคะ แต่ยังประกอบตนด้วยภวโยคะ ชื่อว่าเป็นอนาคามี⁹² คือเป็นผู้
 ไม่ต้องกลับมาเกิดในกามภูมิอีก

บุคคลผู้ปรากฏตนออกจากกามโยคะและภวโยคะได้ขาดแล้ว ชื่อว่าเป็นอรหันต์คือเป็นผู้สิ้นอาสว
 กิเลสแล้ว”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
 สัตว์ทั้งหลายผู้ประกอบตน
 ด้วยกามโยคะและภวโยคะทั้งสอง

⁸⁸ ปิยรูปสาตรูป หมายถึงรูปเป็นต้นที่น่ารักและน่าพอใจด้วยอำนาจสุขเวทนา (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๙๕/๓๔๑)

⁸⁹ กามโยคะ หมายถึงภาวะที่ประกอบด้วยกามคุณ ๕ (กามราคะ) (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๙๖/๓๔๒)

⁹⁰ ภวโยคะ หมายถึงความกำหนดด้วยอำนาจความพอใจในรูปภพและอรูปรภพ อีกอย่างหนึ่ง หมายถึงภาวะที่ประกอบด้วยผัสส ต
 ทิภูฏี (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๙๖/๓๔๒)

⁹¹ อาคามี หมายถึงผู้อยู่ในพรหมโลก สามารถมาเกิดยังมนุษย์โลกได้ (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๙๖/๓๔๒)

⁹² อนาคามี หมายถึงผู้ไม่กลับมาเกิดในกามโลกอีก (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๙๖/๓๔๒)

ชื่อว่ายังต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏ
 ส่วนผู้ที่ละกามทั้งหลายได้เด็ดขาด
 แต่ยังไม่ถึงความสิ้นอาสวะ
 ยังประกอบตนด้วยภวโยคะ
 บัณฑิตทั้งหลาย เรียกว่า เป็นอนาคามี
 แต่ผู้ที่ตัดความสงสัยได้
 ลึนทั้งมานะและภพที่จะเกิดใหม่
 ถึงความสิ้นอาสวะแล้ว
 เป็นผู้ชื่อว่า ถึงฝั่งแล้วในโลก
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

กมโยคสูตรที่ ๗ จบ

๘. กัลยาณศีลสูตร

ว่าด้วยผู้มีศีลงาม ธรรมงาม และปัญญางาม

[๙๗] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม และมีปัญญางาม เราจึงเรียกว่า “เป็นพระอรหันต์แท้จริง อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษผู้สูงสุด” ในธรรมวินัยนี้

ผู้มีศีลงาม เป็นอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อม ด้วยอาจารย์และโคจรอยู่ มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลาย ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีศีลงามอย่างนี้แล เป็นผู้มีศีลงาม ด้วยอาการดังกล่าวนี้

ผู้มีธรรมงาม เป็นอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้เป็นผู้หมั่นประกอบความเพียรติดต่อกันด้วยการเจริญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการอยู่เสมอ ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีธรรมงามอย่างนี้แล เป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม ด้วยอาการดังกล่าวนี้

ผู้มีปัญญางาม เป็นอย่างไร

ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติอันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีปัญญางาม อย่างนี้แล

ภิกษุเป็นผู้มีศีลงาม มีธรรมงาม และมีปัญญางาม ด้วยอาการดังกล่าวนี้ เราจึงเรียกว่า “เป็นพระอรหันต์แท้จริง อยู่จบพรหมจรรย์ เป็นบุรุษผู้สูงสุด” ในธรรมวินัยนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์

ตรัสเรียกภิกษุผู้ไม่มีความชั่วทางกาย วาจา ใจ

มีหิริครองใจนั้นว่า เป็นผู้มีศีลงาม

ตรัสเรียกภิกษุผู้บำเพ็ญโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ

มาแล้วเป็นอย่างดี

ไม่มีกิเลสเป็นเครื่องพัวพันนั้นว่า เป็นผู้มีธรรมงาม

ตรัสเรียกภิกษุผู้รู้แจ้งความสิ้นทุกข์ของตนในอภิปหานี้เท่านั้น

ผู้หาอาสวะมิได้นั้นว่า เป็นผู้มีปัญญางาม

ตรัสเรียกภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยธรรมมีศีลเป็นต้นนั้น
 ผู้ไม่มีทุกข์ ตัดความสงสัยได้แล้ว
 ไม่อาศัยโลกทั้งปวง ละกิเลสทุกอย่างในโลกได้หมดสิ้น
 (ว่าเป็นผู้มีปัญญางาม)
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

กัลยาณสีลสูตรที่ ๘ จบ

๙. ทานสูตร

ว่าด้วยการให้ทาน

[๙๙] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่าง คือ อามิสทาน(การให้สิ่งของ)และธรรมทาน(การให้ธรรม) บรรดา
 ทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ

การจำแนก ๒ อย่าง คือ การจำแนกด้วยอามิส และการจำแนกด้วยธรรม บรรดาการจำแนก ๒
 อย่างนี้ การจำแนกด้วยธรรมเป็นเลิศ

การอนุเคราะห์ ๒ อย่าง คือ การอนุเคราะห์ด้วยอามิส และการอนุเคราะห์ด้วยธรรม บรรดาการ
 อนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
 วิญญูชนผู้มีจิตเลื่อมใสในพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

และพระอริยสงฆ์ผู้ประเสริฐ เป็นนาบุญอันเลิศของโลก

เมื่อทราบชัดทานและการจำแนก

ที่พระผู้มีพระภาคตรัสสรรเสริญว่า ยอดเยี่ยมอย่างยิ่ง

ใครเล่าจะไม่ถวายทานในกาลอันสมควร

ประโยชน์อย่างยอดเยี่ยมนั้นย่อมสำเร็จแก่คน ๒ ฝ่าย คือ

ฝ่ายแสดงธรรมและฝ่ายฟังธรรม

ผู้มีจิตเลื่อมใสในคำสอนของพระสุคต

และผู้ไม่ประมาทในคำสอนของพระสุคต

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ทานสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. เติวิชชสูตร⁹³

ว่าด้วยวิชา ๓

[๑๐๐] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เราบัญญัติเรียกผู้บรรลุวิชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์ โดยธรรม เราหาบัญญัติเรียก
 บุคคลอื่นว่า เป็นพราหมณ์ โดยเหตุเพียงการกล่าวอ้างตามที่ผู้อื่นเรียกกันไม่

ก็เราบัญญัติเรียกผู้บรรลุวิชา ๓ ว่าเป็นพราหมณ์ โดยธรรม เราหาบัญญัติเรียกบุคคลอื่นว่า เป็น
 พราหมณ์ โดยเหตุเพียงการกล่าวอ้างตามที่ผู้อื่นเรียกกันไม่ มีอธิบายอย่างไร คือ

⁹³ ดูเทียบ อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๙/๒๔๒-๒๔๕

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอัน มากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัป^{๙๔}เป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏและวิวัฏฏกัป เป็นอันมากบ้างว่า “ในภพนั้น เรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพนั้น แม้ในภพนั้น เราก็มี่ชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้นจึงมาเกิด ในภพนี้” ภิกษุนั้นระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ พร้อมทั้งลักษณะทั่วไป และชีวิตประวัติอย่างนี้ เธอชื่อว่าได้บรรลุวิชชาที่ ๑ นี้แล้ว ความ มีดมิตคืออวิชชา เธอกำจัดได้แล้ว แสงสว่าง^{๙๕}คืออวิชชาได้เกิดขึ้น แก่เธอ เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิศกายและใจ

๒. ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นหมู่มืดผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและ ชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรมว่า “หมู่มืดที่ประกอบ กาย ทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความ เห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในอบาย ทูคติ วินิบาต นรก แต่หมู่มืดที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ หลังจากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์” เธอเห็นหมู่มืดผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดหมู่มืดผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้ เธอชื่อว่าได้บรรลุวิชชาที่ ๒ นี้แล้ว^{๙๖} ความมีดมิตคืออวิชชา เธอกำจัดได้แล้ว แสงสว่างคืออวิชชาได้เกิดขึ้นแก่เธอ เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิศกายและใจ

๓. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำให้แจ้งซึ่งเจโตวิมุตติ และปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะอาสวะสิ้นไปด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ใน ปัจจุบัน เธอชื่อว่าได้บรรลุวิชชาที่ ๓ นี้แล้ว^{๙๗} ความมีดมิตคืออวิชชา เธอกำจัดได้แล้ว แสงสว่างคืออวิชชาได้เกิดขึ้นแก่เธอ เปรียบเหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นแก่บุคคลผู้ไม่ประมาท มีความเพียรอุทิศกายและใจ

ภิกษุทั้งหลาย เราบัญญัติเรียกผู้บรรลุวิชชา ๓ ว่าเป็นพรหมณ์ โดยธรรม เราหาบัญญัติเรียกบุคคลอื่นว่า เป็นพรหมณ์ โดยเหตุเพียงการกล่าวอ้างตามที่ ผู้อื่นเรียกกันไม่ อย่างนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
บุคคลใดรู้บุพเพนิวาสญาณ เห็นทั้งสวรรค์และอบาย

^{๙๔} **วิวัฏฏกัป** คือกัปฝ่ายเสื่อม ได้แก่ ช่วงระยะเวลาที่โลกกำลังพินาศ **วิวัฏฏกัป** คือกัปฝ่ายเจริญ ได้แก่ ช่วงระยะเวลาเวลาที่โลกกลับฟื้นขึ้นมาใหม่ (ตามนัย วิ.อ. (บาลี) ๑/๑๒/๑๕๘)

^{๙๕} **ความมีดมิต** (ตมะ) ในที่นี้หมายถึงโมหะ ที่เรียกว่า **มีดมิต** เพราะปิดบังมิให้ระลึกชาติได้ **แสงสว่าง** (อาโลกะ) ในที่นี้หมายถึงวิชชา ที่เรียกว่า **แสงสว่าง** เพราะทำให้เกิดแสงสว่างทำลายความมีดมิตได้ วิชชาขั้นที่ ๑ นี้ได้แก่ ปุพเพนิวาสานุสสติ ญาณ คือความรู้เป็นเครื่องระลึกถึงขั้นที่ที่เคยอาศัยอยู่ใน กาลก่อน (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๕๙/๑๖๔, ชุ.อิตติ.อ. (บาลี) ๙๙/๓๕๗)

^{๙๖} วิชชาที่ ๒ นี้ได้แก่ทิพพจักขุญาณ คือ ความรู้ที่สามารถแลเห็นหมู่มืดที่เป็นไปต่าง ๆ กัน เพราะอำนาจ กรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่าจุตูปปาตญาณ เป็นญาณคือแสงสว่างที่ทำลายความมีดมิตคืออวิชชาที่ปิดบังการ จุตติและปฏิสนธิของสัตว์ทั้งหลาย (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๕๙/๑๖๔, ชุ.อิตติ.อ. (บาลี) ๙๙/๓๕๙)

^{๙๗} วิชชาที่ ๓ นี้ ได้แก่ อรหัตตมัคคญาณ เป็นญาณคือความรู้เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ทั้ง ๑๐ ประการ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อาสวักขยญาณ เป็นญาณคือแสงสว่างที่ทำลายความมีดมิตคืออวิชชาที่ปิดบัง อริยสัง ๔ ประการ (อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๕๙/๑๖๖, ชุ.อิตติ.อ. (บาลี) ๙๙/๓๖๐)

บรรลุนิยามที่สิ้นความเกิด
เป็นมุนี อยู่จบพรหมจรรย์เพราะรู้ยิ่ง
เป็นพราหมณ์ผู้ได้วิชา ๓ โดยวิชา ๓ นี้
เราเรียกบุคคลนั้นว่า ได้วิชา ๓
หาเรียกบุคคลอื่นว่า ได้วิชา ๓ ตามที่ผู้อื่นเรียกกันไม่
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

เตวิชชสูตรที่ ๑๐ จบ

ปัญจวรรค จบ

รวมพระสูตรที่มีในวรรคนี้ คือ

๑. อัคคัปปสาทสูตร	๒. ชีวกสูตร
๓. สังฆาฎิกัณณสูตร	๔. อัคคิสูตร
๕. อุปปริกษสูตร	๖. กามุปปัตติสูตร
๗. กามโยคสูตร	๘. กัลยาณสีลสูตร
๙. ทานสูตร	๑๐. เตวิชชสูตร

ติกนิบาต จบ

๔. จตุกกนิบาต

๑. พราหมณ์มมยาคสูตร

ว่าด้วยการบูชาญด้วยธรรมของผู้เป็นพราหมณ์

[๑๐๐] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เราทั้งหลายเป็นพราหมณ์ผู้ควรแก่การขอ ขวนขวายในธรรมทานตลอดเวลา(มีฝ่ามืออันล้างแล้ว^{๙๘}ทุกเมื่อ) ทรงไว้ซึ่งอัฐภาพสุตท่าย เป็นศัลยแพทย์ ฝ่าตัดกิเลสผู้เชี่ยวชาญ เธอทั้งหลายเป็นบุตร ผู้เนื่องในอกของเรา คือ เกิดแต่ปาก เกิดแต่ธรรม ธรรม สร้างสรรค์ไว้ จงเป็นธรรมทายาทเถิด อย่าเป็นอามิสทายาทเลย

ภิกษุทั้งหลาย ทาน ๒ อย่างนี้ คือ (๑) อามิสทาน (๒) ธรรมทาน บรรดาทาน ๒ อย่างนี้ ธรรมทานเป็นเลิศ

การจำแนก ๒ อย่างนี้ คือ (๑) การจำแนกอามิส (๒) การจำแนกธรรม บรรดาการจำแนก ๒ อย่างนี้ การจำแนกธรรมเป็นเลิศ

การอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ คือ (๑) การอนุเคราะห์ด้วยอามิส (๒) การอนุเคราะห์ ด้วยธรรม บรรดาการอนุเคราะห์ ๒ อย่างนี้ การอนุเคราะห์ด้วยธรรมเป็นเลิศ

การบูชาญ ๒ อย่างนี้ คือ (๑) การบูชาญด้วยอามิส (๒) การบูชาญ ด้วยธรรม บรรดาการบูชาญ ๒ อย่างนี้ การบูชาญด้วยธรรมเป็นเลิศ”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
สัตว์ทั้งหลายย่อมมอบน้อมตถาคต

^{๙๘} มีฝ่ามืออันล้างแล้ว หมายถึงมีมือสะอาดบริสุทธิ์ คือ ผู้น้อมใจจะให้สิ่งของแก่ผู้อื่น เมื่อจะให้อามิสทาน ย่อมล้างมือทุกครั้งที่จะถวายไทยธรรมด้วยมือของตนโดยเคารพ (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๐๐/๓๖๒)

ผู้บูชาด้วยธรรม ไม่มีความตระหนี่
 อนุเคราะห์สรรพสัตว์เสมอ
 เป็นผู้ประเสริฐที่สุดในหมู่เทวดาและมนุษย์
 ผู้ถึงฝั่งแห่งภพ เช่นนั้น
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

พราหมณ์ธัมมยาคสูตรที่ ๑ จบ

๒. สุลภสูตร⁹⁹

ว่าด้วยปัจจัยที่หาได้ง่าย

[๑๐๑] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัย ๔ อย่างนี้ มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

ปัจจัย ๔ อย่าง อะไรบ้าง คือ

๑. บรรดาจีวร บังสุกุลจีวร(ผ้าที่ได้มาจากกองฝุ่น) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

๒. บรรดาโภชนะ ปิณฑิยาโลปโภชนะ(โภชนะคือคำข้าวที่ได้มาด้วยกำลัง ปลีแข็ง) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

๓. บรรดาเสนาสนะ รุกขมูลเสนาสนะ(เสนาสนะคือโคนไม้) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

๔. บรรดาการรักษาโรค ปุติมุตตเภสัช(ยาตองน้ำมูตรเน่า) มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

ปัจจัย ๔ อย่างนี้แล มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

ภิกษุทั้งหลาย เพราะภิกษุเป็นผู้สันโดษด้วยปัจจัย ๔ ที่มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษนี้ เราจึงกล่าวว่า “เป็นองค์ประกอบแห่งคุณเครื่องความเป็นสมณะ¹⁰⁰ อย่างหนึ่งของภิกษุนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

จิตของภิกษุผู้สันโดษด้วยปัจจัย

ที่มีค่าน้อย หาได้ง่าย และไม่มีโทษ

ย่อมไม่มีความคับแค้น ไม่ติดขัดทั่วทิศ

เพราะปรารถนาจีวร โภชนะ เสนาสนะ (และรักษาโรค)

และธรรมที่เหมาะสมแก่ความเป็นสมณะที่ภิกษุนั้นกล่าวแล้ว

อันภิกษุผู้สันโดษ ไม่ประมาท บรรลุแล้ว

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สุลภสูตรที่ ๒ จบ

⁹⁹ อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๗/๔๒-๔๓

¹⁰⁰ **คุณเครื่องความเป็นสมณะ** หมายถึงปาริสุทธิศีล ๔ ประการ สมณะ วิปัสสนา หรืออริยมรรค เมื่อว่าโดยย่อมี ๒ ประการ คือ (๑) คุณเครื่องภายนอก ได้แก่ ธรรมเครื่องอาศัยของสัตบุรุษและการฟังสัทธรรม (๒) คุณเครื่องภายใน ได้แก่ โยนิโสมนสิการ(การมนสิการโดยแยบคาย) และธัมมานุষ্ঠมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม) คุณเครื่องความเป็นสมณะนั้น มีธรรมที่เป็นองค์ประกอบเหล่านี้ คือ ความมักน้อย ความสันโดษ ความสงัด ความไม่คลุกคลีด้วยหมู่ ความปรารถนาความเพียร เป็นต้น (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๐๑/๓๖๘)

๓. อาสวัชยสูตร ว่าด้วยความสิ้นอาสวะ

[๑๐๒] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวถึงความสิ้นอาสวะทั้งหลายสำหรับภิกษุผู้รู้ ผู้เห็นอยู่ หากกล่าวถึงความสิ้นอาสวะทั้งหลายสำหรับภิกษุผู้ไม่รู้ ผู้ไม่เห็นอยู่ไม่

ภิกษุผู้ใด เห็นอะไร จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

คือ ภิกษุผู้รู้ เห็นอยู่ว่า “นี่ทุกข์” จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

ภิกษุผู้รู้ เห็นอยู่ว่า “นี่ทุกข์สมุทัย(เหตุเกิดทุกข์)” จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

ภิกษุผู้รู้ เห็นอยู่ว่า “นี่ทุกข์นิโรธ(ความดับทุกข์)” จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

ภิกษุผู้รู้ เห็นอยู่ว่า “นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา(ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์)” จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้รู้อยู่อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้แล จึงชื่อว่ามีความสิ้นอาสวะทั้งหลาย”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ญาณในความสิ้นกิเลสย่อมเกิดขึ้นแก่พระเสขะ

ผู้กำลังศึกษาและปฏิบัติตามทางสายตรงก่อน

ลำดับต่อจากนั้นอัญญินทรีย์จึงเกิดขึ้น¹⁰¹

ต่อจากอัญญินทรีย์นั้น วิมุตติญาณอันสูงสุด

และญาณในความสิ้นกิเลส

ย่อมเกิดขึ้นแก่ท่านผู้หลุดพ้นด้วยอรหัตตผลว่า

“สังโยชน์ทั้งหลายสิ้นไปแล้ว”

คนพาลผู้เกียจคร้าน ไม่รู้แจ้ง ไม่ควรบรรลุนิพพาน

เป็นที่ปลดเปลื้องกิเลสเครื่องร้อยรัดทั้งปวงนี้เลย

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

อาสวัชยสูตรที่ ๓ จบ

๔. สมณพราหมณสูตร

ว่าด้วยสมณะหรือพราหมณ์

[๑๐๓] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดไม่รู้แจ้งตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น เราหายกย่องว่า เป็นสมณะในหมู่สมณะไม่ หายกย่องว่าเป็นพราหมณ์ใน หมู่พราหมณ์ไม่ เพราะว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น ไม่ได้ทำให้แจ้งผลคือ ความเป็นสมณะ และผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดรู้แจ้งตามความเป็นจริงว่า “นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกข์นิโรธ นี่ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา” สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นแล เราหายกย่องว่า เป็นสมณะในหมู่

¹⁰¹ ดูอิติวุตตะกะ ข้อ ๖๒ หน้า ๔๑๘ ในเล่มนี้

สมณะ ยกย่องว่าเป็นพราหมณ์ในหมู่ พราหมณ์ เพราะว่า สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นได้ทำให้แจ้งผลคือ
ความเป็นสมณะ และผลคือความเป็นพราหมณ์ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง เข้าถึงอยู่ในปัจจุบันนั้นแล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดไม่รู้จักทุกข์
เหตุเกิดทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลงได้สิ้นเชิง
และไม่รู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
เป็นผู้เสื่อมจากเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ
เป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์ได้
เป็นผู้เข้าถึงชาติและชราแท้
ส่วนสมณะหรือพราหมณ์เหล่าใดรู้จักทุกข์
เหตุเกิดทุกข์ ธรรมชาติเป็นที่ดับทุกข์ลงได้สิ้นเชิง
และรู้จักทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้น
เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยเจโตวิมุตติและปัญญาวิมุตติ
เป็นผู้ควรเพื่อจะทำที่สุดทุกข์ได้
และเป็นผู้ไม่เข้าถึงชาติและชรา¹⁰²
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สมณพราหมณสูตรที่ ๔ จบ

๕. สีสัมปันนสูตร

ว่าด้วยภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล

[๑๐๔] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดสมบูรณ์ด้วยศีล สมบูรณ์ด้วยสมาธิ สมบูรณ์ ด้วยปัญญา สมบูรณ์
ด้วยวิมุตติ สมบูรณ์ด้วยวิมุตติญาณทัสสนะ เป็นผู้กล่าวสอน ให้รู้แจ้ง ชี้แจงให้เห็นชัด ชวนใจให้อยากรับ
เอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดชโลมใจให้สดชื่นร่าเริง เป็นผู้สามารถกล่าวบรรยาย
สัทธรรมให้เข้าใจง่าย

การได้เห็นภิกษุเหล่านั้น เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก การได้ฟัง(ธรรม)ภิกษุเหล่านั้น เรากล่าวว่ามี
อุปการะมาก การได้เข้าไปหาภิกษุเหล่านั้น เรากล่าวว่า มีอุปการะมาก การได้เข้าไปนั่งใกล้ภิกษุเหล่านั้น
เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก การได้ระลึกถึงภิกษุเหล่านั้น เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก และการได้ออกบวชตาม
ภิกษุ เหล่านั้น เรากล่าวว่ามีอุปการะมาก นั่นเป็นเพราะเหตุไร ภิกษุทั้งหลาย เพราะ เมื่อภิกษุเสพ คบ
เข้าไปนั่งใกล้¹⁰³ภิกษุผู้ทรงคุณดังกล่าวมานั้น สีสันน์ สมาธิซันน์ ปัญญาซันน์ วิมุตติซันน์ วิมุตติญาณทัสสน
ซันน์ แม้ที่ยังไม่บริบูรณ์ก็จะถึงความบริบูรณ์ด้วยภาวณา

¹⁰² ดูเทียบสุตตนิบาต ข้อ ๗๓๐-๗๓๓ หน้า ๖๗๓ ในเล่มนี้

¹⁰³ เข้าไปนั่งใกล้ หมายถึงถามปัญหาและปฏิบัติตาม (พ.อุติ.อ. (บาลี) ๑๐๔/๓๗๖)

ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ทรงคุณเห็นปานนี้นั้น เราเรียกว่า “ศาสนดา” บ้าง “สัตตวาทะ(ผู้นำหมู่คณะ)” บ้าง “รณัญชหะ(ผู้ละข้าศึกคือกิเลส)” บ้าง “ตโมนุททะ(ผู้บรรเทาความมืด)” บ้าง “อาโลกกร(ผู้ทำแสงสว่าง)” บ้าง “โฆภาสกร(ผู้ทำโฆภาส)” บ้าง “ปัสโชตกร(ผู้ทำความรุ่งเรือง)” บ้าง “ปรังกร(ผู้ทำรัศมี)” บ้าง “อุกการธาร(ผู้ทรงประทีปคือปัญญา)” บ้าง “อริยะะ(พระอริยะะ)” บ้าง “จักขุมันตะ(ผู้มีปัญญาจักขุ)¹⁰⁴” บ้าง

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
การได้เห็นพระอริยะะทั้งหลายผู้อบรมตนดีแล้ว

ดำรงชีวิตโดยธรรมเสมอ

ย่อมเป็นเหตุให้เกิดปราโมทย์แก่บัณฑิตผู้รู้แจ้ง

พระอริยะะทั้งหลายผู้ทำรัศมี ทำแสงสว่าง

เป็นนักปราชญ์ มีปัญญาจักขุ ละข้าศึกคือกิเลส

ประกาศสัตถธรรม ทำสัตว์โลกให้เกิดปัญญาสว่างไสว

ซึ่งหากบัณฑิตได้ฟังคำสอนแล้ว รู้สิ่งทั้งปวงโดยชอบ

ย่อมไม่กลับมาเกิดอีกแน่นอน

เพราะรู้ยิ่งภาวะที่สิ้นสุดการเกิด

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สิลสัมปันนสูตรที่ ๕ จบ

๖. ตัณหุปปาตสูตร¹⁰⁵

ว่าด้วยที่เกิดตัณหา

[๑๐๕] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่เกิดตัณหา ๔ อย่างนี้ ที่เกิดตัณหา ๔ อย่าง ๖ ไร่บ้าง คือ

๑. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะจิวรเป็นเหตุ
๒. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะบิณฑบาตเป็นเหตุ
๓. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะเสนาสนะเป็นเหตุ
๔. ตัณหาเมื่อเกิดขึ้น ย่อมเกิดขึ้นเพราะปัจจัยที่ดีและดีกว่า(สมบัติและวิบัติ¹⁰⁶)เป็นเหตุ

ภิกษุทั้งหลาย ตัณหาเมื่อเกิดขึ้นแก่ภิกษุ ย่อมเกิดขึ้นในที่เกิดตัณหา ๔ อย่างนี้แล”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
บุคคลผู้มีตัณหาเป็นเพื่อน ท่องเที่ยวไปตลอดกาลยาวนาน

ย่อมไม่ล่วงพ้นสังสารวัฏที่มีสภาวะอย่างนี้และสภาวะอย่างอื่น

ภิกษุผู้โง่เขลา รู้ตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์

¹⁰⁴ จักขุ ในที่นี้หมายถึง ปัญญาจักขุ และธรรมจักขุ (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๐๔/๓๗๗)

¹⁰⁵ ดู เทียบ ที่ .ปา. (ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๔๘, อจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๙/๑๖-๑๗, ขุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๙๑/๕๔๙, ขุ.จ. (ไทย) ๓๐/๑๐๗/๓๖๔, อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๙๓๙/๖๒๖-๖๒๘ และคู่อิติวุตตกะ ข้อ ๑๕ หน้า ๓๕๙ ในเล่มนี้

¹⁰⁶ ปัจจัยที่ดีและดีกว่า ในที่นี้หมายถึงเนยใสและเนยข้นเป็นต้น อีกนัยหนึ่ง หมายถึงสมบัติและวิบัติ กล่าวคือความเจริญและความเสื่อม (อจ.จตุกก.อ. (บาลี) ๑/๙/๒๙๗, ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๐๕/๓๗๘)

พึงเป็นผู้ไม่มีตัณหา ไม่มีความถือมั่น มีสติสัมปชัญญะอยู่
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

ต้นเหตุปาปาสุตระที่ ๖ จบ

๗. สพรหมกสูตร¹⁰⁷

ว่าด้วยมารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร

[๑๐๖] แท้จริง พระสุตฺรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสุตฺรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีพรหม บุตรของ
 สกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีบูรพเทพ บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายใน
 เรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามีบูรพาจารย์ บุตรของสกุลใดบุชามารดาบิดาภายในเรือนตน สกุลนั้นชื่อว่ามี
 อาหุไนยบุคคล

ภิกษุทั้งหลาย คำว่า **พรหม** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า **บูรพเทพ** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา
 คำว่า **บูรพาจารย์** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา คำว่า **อาหุไนยบุคคล** นี้เป็นชื่อของมารดาบิดา¹⁰⁸ ชื่อนั้น
 เพราะเหตุไร เพราะมารดาบิดาเป็นผู้มี อุปการะมาก บำรุงเลี้ยง แสดงโลกนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสุตฺรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
 มารดาบิดาผู้อนุเคราะห์ประชา

ท่านเรียกว่าพรหม บูรพเทพ บูรพาจารย์

และอาหุไนยบุคคลของบุตรทั้งหลาย

เพราะเหตุนี้แล บัณฑิตพึงนมนัสการ

และสักการะมารดาบิดานั้นด้วยข้าว น้ำ ผ้า ที่นอน

การอบกัณ การอาบน้ำ และการล้างเท้า

เพราะการปรนนิบัติมารดาบิดานั้น

บัณฑิตจึงสรรเสริญเขาในโลกนี้เอง

เขาตายไปแล้วย่อมบันเทิงในสวรรค์

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สพรหมกสูตรที่ ๗ จบ

๘. พหุการสูตร

ว่าด้วยผู้มีอุปการะมาก

[๑๐๗] แท้จริง พระสุตฺรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสุตฺรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้

¹⁰⁷ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๑/๑๘๓, อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๓/๑๐๗, ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๑๘๑-๑๘๓/๘๔

¹⁰⁸ **มารดาบิดา** ชื่อว่า**พรหม** เพราะมีพรหมวิหารธรรม ๔ ประการ คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา ชื่อว่า**บูรพเทพ** เพราะ
 เป็นดุจเทพผู้มีพรหมวิหารธรรม ไม่คำนึงความผิดที่บุตรทำไป พร้อมทั้งจะให้อภิบาล มุ่งหวังแต่ความเจริญแก่บุตร นำประโยชน์เกื้อกูล
 และความสุขมาแก่บุตร ชื่อว่า**บูรพาจารย์** เพราะเป็นอาจารย์คนแรกที่สอนลูกให้เรียนรู้การนั่ง การยืน การเดิน การนอน การเคี้ยว
 การกิน รวมทั้งสอนให้รู้จักพูดและรู้จักอะไรควร อะไรไม่ควร ชื่อว่า**อาหุไนยบุคคล** เพราะเป็นผู้ควรแก่ปฏิการคุณที่บุตรพึงทำ
 ตอบแทน เช่น การปรนนิบัติท่านด้วยอาหารเครื่องนุ่งห่ม (อัง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๑๑๑/๑๑๑-๑๑๒, ชุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๐๖/๓๗๙-๓๘๔)

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมณ์และคหบดีทั้งหลายผู้บำรุงอุปัถฐมฺ์เธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร ชื่อว่าเป็นผู้มีอุปการะมาก แก่เธอทั้งหลาย

ข้อที่เธอทั้งหลายแสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น มีความงามในท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด พร้อมทั้งอรอดและพยัญชนะ ประกาศพรหมจรรย์ บริสุทธฺี บริบูรณ์ ครบถ้วนแก่พรหมณ์และคหบดีเหล่านั้น ชื่อว่าเธอทั้งหลายก็มีอุปการะมากแก่พรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย

ภิกษุทั้งหลาย คฤหัสถ์และบรรพชิตต่างพึงพาอาศัยกันและกันอยู่ ประพฤติ พรหมจรรย์เพื่อต้องการสลัดโสมะออกให้ได้ เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ด้วยประการ ดังกล่าวนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

คฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือนและบรรพชิตผู้ไม่อยู่ครองเรือน

ทั้ง ๒ ฝ่าย ต่างอาศัยกันและกัน

จึงบรรลุสุทธธรรมอันเป็นแดนเกษมจากโยคะอันยอดเยี่ยมได้

ฝ่ายบรรพชิตผู้ไม่อยู่ครองเรือนย่อมต้องการปัจจัย ๔ คือ

จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัช

อันเป็นเครื่องบรรเทาอันตรายจากฝ่ายคฤหัสถ์

ฝ่ายคฤหัสถ์ผู้อยู่ครองเรือน

อาศัยพระอริยะผู้ปฏิบัติดีแล้ว

เชื่อมั่นคำสั่งสอนและการปฏิบัติดีของพระอรหันต์

เป็นผู้เพ่งพินิจอยู่ด้วยอริยะปัญญา

ประพฤติกรรมอันเป็นทางนำไปสู่สุคติโลกสวรรค์ในอภัพนี้

มีความเพลิดเพลิน เสวยกามสุข รื่นเริงบันเทิงใจอยู่ในเทวโลก

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

พหุการสูตรที่ ๘ จบ

๙. กุหสูตร¹⁰⁹

ว่าด้วยภิกษุผู้หลอกลวง

[๑๐๘] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเหล่าใดหลอกลวง กระด้าง เป็นคนประจบ ชอบวางท่า อวดดี และมีจิตไม่ตั้งมั่น ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าไม่ใช่ผู้นับถือเรา อยู่ห่างไกลจากธรรมวินัยนี้ และย่อมไม่ถึงความเจริญอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้

ส่วนภิกษุเหล่าใดไม่หลอกลวง ไม่เป็นคนประจบ เป็นนักปราศรัย ไม่กระด้าง และมีจิตตั้งมั่นดี ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าผู้นับถือเรา ไม่ห่างไกลจากธรรมวินัยนี้ และย่อมถึงความเจริญอกงามไพบูลย์ในธรรมวินัยนี้”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

พวกภิกษุผู้หลอกลวง กระด้าง เป็นคนประจบ

ชอบวางท่า อวดดี และมีจิตไม่ตั้งมั่น

ย่อมไม่องอกงามในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้

¹⁰⁹ ดูเทียบ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๖/๔๑-๔๒, ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๔๑/๑๕๒

ส่วนพวกภิกษุผู้ไม่หลอกลวง ไม่ประจบ
 เป็นนักปราชญ์ไม่กระด้าง และมีจิตตั้งมั่นดี
 ย่อมมองงามในธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

กุหสูตรที่ ๙ จบ

๑๐. นทีโสตฺตสูตร

ว่าด้วยกิเลสเปรียบด้วยกระแสน้ำ

[๑๐๙] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย อุปมาว่า ชายคนหนึ่งถูกกระแสน้ำคือปิยรูปสาตรูปพัดพาไปอยู่ คนมีตาดียืนอยู่
 บนฝั่ง เห็นชายคนนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า “พ่อหนุ่ม ท่านถูกกระแสน้ำคือปิยรูปสาตรูปพัดไปอยู่แล้วจริง ๆ
 แต่ในกระแสน้ำนี้มีห้วงน้ำลึกภายใต้ที่มีคลื่น มีน้ำวน มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ ซึ่งท่านจมไปถึงแล้วต้องถึง
 ความตาย หรือไม่ก็ได้รับความทุกข์ปางตายแน่นอน” ครั้นชายคนนั้นได้ยินเสียงของชายที่อยู่บนฝั่งนั้นแล้ว
 ก็พยายามใช้ทั้งมือและเท้าแหวกว่ายทวนกระแสน้ำขึ้นมา

ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตทำข้ออุปมานี้ไว้เพื่อให้เข้าใจความแจ่มแจ้ง ก็ในอุปมานี้ มีความหมายดังนี้
 คำว่า “กระแสน้ำ” เป็นชื่อของตัณหา

คำว่า “ปิยรูปสาตรูป” เป็นชื่อของอายตนะภายใน ๖

คำว่า “ห้วงน้ำลึกภายใต้” เป็นชื่อของโอรัมภาคิยสังโยชน์ ๕

คำว่า “มีคลื่น” เป็นชื่อของความโกรธและความคับแค้นใจ

คำว่า “มีน้ำวน” เป็นชื่อของกามคุณ ๕

คำว่า “มีสัตว์ร้าย มีผีเสื้อน้ำ” เป็นชื่อของมาตุคาม

คำว่า “ทวนกระแสน้ำ” เป็นชื่อของเนกขัมมะ

คำว่า “พยายามใช้ทั้งมือและเท้าแหวกว่าย” เป็นชื่อการเริ่มทำความเพียร

คำว่า “คนมีตาดียืนอยู่บนฝั่ง” หมายถึงตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
 ภิกษุพึงละกามทั้งหลายให้ได้

แม้จะด้วยความยากลำบาก

เมื่อปรารถนาความเกษมจากโยคะต่อไป

ควรเป็นผู้มีสัมปชัญญะ มีจิตหลุดพ้นจากกิเลสได้

ในเวลาที่บรรลุมรรคผลนั้น ๆ ก็จะสัมผัสวิมุตติได้

ภิกษุเหล่านั้นเป็นผู้จบเวท อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว

ถึงที่สุดของโลก¹¹⁰ เราเรียกว่า เป็นผู้ถึงฝั่งแห่งภพ

แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

นทีโสตฺตสูตรที่ ๑๐ จบ

¹¹⁰ โลก ในที่นี้หมายถึงชั้น ๕ (ขุ.อิติ.ธ. (บาลี) ๑๐๙/๓๙๖)

๑๑. จรสูตร¹¹¹

ว่าด้วยอริยาบทเดิน

[๑๑๐] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากามวิตก(ความตรึกในทางกาม) พยาบาทวิตก(ความตรึกในทางพยาบาท) หรือวิหิงสาวิตก(ความตรึกในทางเบียดเบียน) เกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังเดิน และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังเดิน ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังยืน และภิกษุ รับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียร ย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนั่ง และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนั่ง ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ และภิกษุรับวิตกนั้น ไม่ละ ไม่บรรเทา ไม่ทำให้สิ้นสุด ไม่ให้ถึงความไม่มี ภิกษุ แม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ ไม่มีความเพียร ไม่มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้เกียจคร้าน มีความเพียรย่อหย่อนต่อเนื่องตลอดไป”

ภิกษุทั้งหลาย ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังเดิน และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุ แม้กำลังเดิน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารภ ความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังยืน และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารภความเพียร อุทิศกาย และใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนั่ง และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้นั่งแล้ว ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารภความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

ถ้ากามวิตก พยาบาทวิตก หรือวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่ภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ และภิกษุไม่รับวิตกนั้น ละ บรรเทา ทำให้สิ้นสุด ให้ถึงความไม่มี ภิกษุแม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโอตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปรารภความเพียร อุทิศกายและใจต่อเนื่องตลอดไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

ถ้าภิกษุใดผู้กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอน

นึกคิดถึงอกุศลวิตกที่เกี่ยวข้องกับการครองเรือน

ภิกษุนั้นชื่อว่าเดินทางผิด

หมกมุ่นอยู่ในอารมณ์เป็นเหตุแห่งความหลง

¹¹¹ ดูเทียบ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๑/๒๐-๒๑

ภิกษุเช่นนั้นไม่สามารถบรรลุสัมโพธิญาณ¹¹²อันสูงสุดได้
 ส่วนภิกษุใดผู้กำลังเดิน ยืน นั่ง หรือนอนในวิเวกสงบ
 ยินดีในธรรมเป็นที่ระงับวิตก
 ภิกษุนั้นสามารถบรรลุสัมโพธิญาณอันสูงสุดได้
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

จรสูตรที่ ๑๑ จบ

๑๒. สัมปັນนสีลสูตร¹¹³

ว่าด้วยผู้มีศีลสมบูรณ์

[๑๑๑] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลายเถิด

เมื่อเธอทั้งหลายเป็นผู้มีศีลสมบูรณ์ มีปาติโมกข์สมบูรณ์ สำรวมด้วยการสังวรในปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจาระและโคจร มีปกติเห็นภัยในโทษเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย จะมีกิจอะไรที่ควรทำให้ยิ่งขึ้นไปอีกเล่า

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุผู้กำลังเดินอยู่ ปราศจากอภิชฌา(เพ่งเล็งอยากได้ ของเขา) พยาบาท(ความคิดร้าย) ถีนมิทธะ(ความหดหู่และเซื่องซึม) อุทธัจจกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ) ละระวิจิจฉา(ความลังเลสงสัย)ได้ ปราศจากความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่ เป็นสมาธิ ภิกษุแม้กำลังเดินอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโศตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปราศจากความเพียร อุทิศกายและใจต่อเรื่องตลอดไป”

ถ้าภิกษุผู้กำลังยืนปราศจากอภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ ละระวิจิจฉาได้ ปราศจากความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ภิกษุแม้กำลังยืน ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโศตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปราศจากความเพียร อุทิศกายและใจต่อเรื่อง ตลอดไป”

ถ้าภิกษุผู้กำลังนั่ง ปราศจากอภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ ละระวิจิจฉาได้ ปราศจากความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ภิกษุแม้กำลังนั่ง ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโศตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปราศจากความเพียร อุทิศกายและใจ ต่อเรื่องตลอดไป”

ถ้าภิกษุผู้กำลังนอน ตื่นอยู่ ปราศจากอภิชฌา พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุจจะ ละระวิจิจฉาได้ ปราศจากความเพียร ไม่ย่อหย่อน มีสติตั้งมั่น ไม่หลงลืม มีกายสงบ ไม่กระสับกระส่าย มีจิตแน่วแน่เป็นสมาธิ ภิกษุแม้กำลังนอน ตื่นอยู่ ผู้เป็นอย่างนี้ มีความเพียร มีโศตตปปะ เราเรียกว่า “ผู้ปราศจากความเพียร อุทิศกายและใจต่อเรื่องตลอดไป”

พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า

¹¹² สัมโพธิญาณ หมายถึงญาณอันสูงสุด คืออรหัตตผล (อง.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๑/๒๙๐) หรือ อหมายถึงอริยมัคคญาณและนิพพาน (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๑๐/๓๙๙)

¹¹³ ดูเทียบ อง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๒/๒๒-๒๓

ภิกษุควรเดินสำรวจม ยืนสำรวจม นั่งสำรวจม นอนสำรวจม
 คู้เข่าสำรวจม เขยียดออกสำรวจม
 พิจารณาความเกิด และความดับแห่งธรรมชั้นนี้¹¹⁴
 ท้าวภูมิอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ทั้งชั้นบน ชั้นกลาง ชั้นล่าง
 นักปราชญ์ทั้งหลายเรียกภิกษุเช่นนั้น ผู้มีความเพียร
 ละกิเลสอยู่อย่างนี้ ประพฤติตนสงบ ไม่ฟุ้งซ่าน
 ผู้ศึกษาข้อปฏิบัติที่สมควรแก่ความสงบใจ¹¹⁵
 มีสติทุกเมื่อว่า “ผู้อุทิศกายและใจต่อเนื้อเอง”
 แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

สัมปັນนสีลสูตรที่ ๑๒ จบ

๑๓. โลกสูตร¹¹⁶

ว่าด้วยโลก

[๑๑๒] แท้จริง พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคตรัสไว้แล้ว พระสูตรนี้พระอรหันต์กล่าวไว้แล้ว ข้าพเจ้า
 ได้สดับมาอย่างนี้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ตถาคตตรัสรู้โลก¹¹⁷แล้ว ตถาคตพราจจากโลก ตถาคตตรัสรู้เหตุ เกิดแห่งโลก
 ตถาคตตระหนักรู้เหตุเกิดแห่งโลกแล้ว ตถาคตตรัสรู้ความดับแห่งโลก ตถาคตทำให้แจ้งความดับแห่งโลก ตถาคต
 ตรัสรู้ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งโลก ตถาคตบำเพ็ญข้อปฏิบัติให้ถึงความดับแห่งโลกแล้ว

เพราะตถาคตตรัสรู้รูป¹¹⁸ที่เห็น เสียงที่ได้ฟัง อารมณ์ที่ได้ทราบ¹¹⁸ ธรรมารมณ์ ที่ได้รู้แจ้ง ที่ชาว
 โลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้ง สมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ถึง
 แสวงหา ตรองตามด้วยใจทั้งหมด ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า “ตถาคต”

เพราะตถาคตตรัสรู้อนุดตรสัมมาสัมโพธิญาณในราตรีใด และปริณิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพาน
 ธาตุในราตรีใด ในระหว่างนี้ ย่อมภาสิต กล่าว แสดงออก ซึ่งคำใด คำนั้นทั้งหมดเป็นจริงอย่างนั้นแล ไม่
 เป็นอย่างอื่น ฉะนั้น ชาวโลกจึง เรียกว่า “ตถาคต”

เพราะตถาคตกล่าวอย่างใด (ยถาวาทิ) ก็ทำอย่างนั้น (ตถากาโร) ทำอย่างใด (ยถากาโร) ก็กล่าว
 อย่างนั้น (ตถาวาทิ) ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า “ตถาคต”

¹¹⁴ **ธรรมชั้นนี้** หมายถึงเบญจขันธ์ (ขันธ์ ๕ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๑๑/๔๑๐, อภ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๑๒/๒๙๑)

¹¹⁵ **ผู้ศึกษาข้อปฏิบัติที่สมควรแก่ความสงบใจ** หมายถึงผู้ปฏิบัติบำเพ็ญให้เกิดญาณทัสสนวิสุทธิอันเป็นข้อปฏิบัติสมควรแก่ อริยมรรค กล่าวคือ เจโตสมถะ เพราะสงบระงับกิเลสได้สิ้นเชิง (ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๑๑/๔๑๐)

¹¹⁶ ดูเทียบ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๔๘/๑๔๖-๑๔๗, อภ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓/๓๗-๓๘

¹¹⁷ **โลก** มีความหมายหลายนัย แต่ในที่นี้หมายถึงทุกขอริยสังข (อภ.จตุกก.อ. (บาลี) ๒/๒๓/๓๐๑, ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๑๒/๔๑๐)

¹¹⁸ **รูปที่เห็น** หมายถึงรูปร่างตนะ (อายตนะคือรูป) **เสียงที่ได้ฟัง** หมายถึงสัทธายตนะ (อายตนะคือเสียง) **อารมณ์ที่ได้ทราบ** หมายถึงคันธอายตนะ (อายตนะคือกลิ่น) รสอายตนะ (อายตนะคือรส) โผฏฐัพพายตนะ (อายตนะคือโผฏฐัพพะ) อารมณ์ทั้ง ๓ นี้ ชื่อว่าอารมณ์ที่ได้ทราบ เพราะเป็นสภาวะที่เข้ามากระทบจุมูก ลิ่นหรือกายแล้วเท่านั้น จึงกำหนดได้ (อภ.จตุ กก.อ. (บาลี) ๒/๒๓/๓๐๑, ขุ.อิติ.อ. (บาลี) ๑๑๒/๔๑๓)

ภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตเป็นผู้ยิ่งใหญ่ เห็นถ่องแท้ แผลอำนาจไปในโลกพร้อมทั้งเทวโลก มาร
โลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ฉะนั้น ชาวโลกจึงเรียกว่า “ตถาคต”
พระผู้มีพระภาคได้ตรัสเนื้อความดังกล่าวมานี้แล้ว ในพระสูตรนั้น จึงตรัสคาถาประพันธ์ดังนี้ว่า
บุคคลใคร่แจ้งโลกทั้งปวงตามความเป็นจริงทั้งหมด
พราจจากโลกทั้งปวง ไม่มีกิเลสสิ่งสมอยู่ในโลกทั้งปวง
บุคคลนั้นแลครอบงำอารมณ์ได้ทั้งหมด
เป็นนักปราชญ์ ปลดเปลื้องกิเลสที่ร้อยรัดได้ทั้งหมด
บรรลุนิพพานที่มีความสงบอย่างยิ่ง ไม่มีภัยแต่ที่ไหน
บุคคลนี้สิ้นอาสวะ เป็นพุทธะ
ไม่มีทุกข์ ตัดความสงสัยได้
บรรลุนิพพานทั้งปวง
หลุดพ้นเพราะสิ้นอุปธิ
บุคคลนั้นเป็นผู้มีโชค ตรัสรู้
เปรียบเหมือนราชสีห์ที่ยอดเยี่ยม
ประกาศพรหมจักรแก่โลกพร้อมทั้งเทวโลก
เพราะเหตุนั้น เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
ที่ถึงพระพุทธานุเจ้าว่าเป็นสรณะ
จึงมาประชุมกันนมัสการพระองค์ผู้ยิ่งใหญ่ ทรงแก่ล้าวกล้ำ
เทวดาและมนุษย์ทั้งหลายนมัสการพระพุทธานุเจ้านั้น
ผู้ยิ่งใหญ่ ทรงแก่ล้าวกล้ำ ด้วยการสรรเสริญว่า
“เป็นผู้ฝึกฝนที่ประเสริฐสุดในหมู่ผู้ฝึกตนทั้งหลาย
เป็นฤๅษีผู้สงบกว่าผู้สงบทั้งหลาย
เป็นผู้หลุดพ้นที่ยอดเยี่ยมกว่าผู้หลุดพ้นทั้งหลาย
เป็นผู้ข้ามพ้นที่ประเสริฐกว่าผู้ข้ามพ้นทั้งหลาย
ในโลกพร้อมทั้งเทวโลก ไม่มีบุคคลที่เปรียบเทียบกับพระองค์ได้
แม้เนื้อความนี้ พระผู้มีพระภาคก็ตรัสไว้แล้ว ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้แล

โลกสูตรที่ ๑๓ จบ

จตุกกนิบาต จบ

รวมพระสูตรที่มีในนิบาตนี้ คือ

๑. พราหมณ์มมยาคสูตร	๒. สุลภสูตร
๓. อาสวัชยสูตร	๔. สมณพราหมณ์สูตร
๕. สีสัมบันนสูตร	๖. ตัณหุปปาตสูตร
๗. สพรหมกสูตร	๘. พหุการสูตร
๙. กุหสูตร	๑๐. นทีโสตสูตร
๑๑. จรสูตร	๑๒. สัมบันนีสลสูตร
๑๓. โลกสูตร	

ในคัมภีร์อิติวุตตกะ มีจำนวนพระสูตรทั้งหมด ๑๑๒ สูตร

อิติวุตตกะ จบ

รวมพระสูตรที่มีในอิติวุตตกะ

เอกกนิบาต มี ๒๗ สูตร ทุกนิบาต มี ๒๒ สูตร

ติกนิบาต มี ๕๐ สูตร จตุกกนิบาต มี ๑๓ สูตร

รวมพระสูตรที่พระอรหันต์ทั้งหลายรวบรวมร้อยกรองไว้ ตั้งชื่อว่าอิติวุตตกะ เพื่อให้พระพุทธ
ศาสนาดำรงอยู่ชั่วกาลนาน จำนวน ๑๑๒ สูตร

อิติวุตตกะ จบ
